

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA

LIETUVOS KARINĖ DIPLOMATIJA XXI AMŽIUJE:

RETROSPEKTYVA
IR PERSPEKTYVA

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Politikos mokslų katedra
Strateginių tyrimų centras

LIETUVOS KARINĖ DIPLOMATIJA XXI AMŽIUJE: RETROSPEKTYVA IR PERSPEKTYVA

MOKSLINĖS PRAKTINĖS KONFERENCIJOS MEDŽIAGA
VILNIUS, 2010 M. GRUODŽIO 3 D.

Vilnius 2011

UDK 327(474.5)(091)(063)
Li239

Atsakingasis redaktorius – Gediminas VITKUS

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2011

Turinys

Konferencijos programa	4
<i>Gediminas Vitkus</i>	
Pratarmė	7
<i>Rasa Juknevičienė</i>	
Sveikinimo žodis	8
<i>Linas Linkevičius</i>	
Modernioji NATO diplomatija: sprendimų priėmimas ir tarptautinė partnerystė	10
1 dalis. Lietuvos karinės diplomatijos retrospektyva	15
<i>Valdas Rakutis</i>	
Pax et bellum: Lietuvos karinė diplomatija XVI–XVIII amžiuje ...	17
<i>Edmundas Gimžauskas</i>	
Britų karinių diplomatinių pasiuntinių veikla Lietuvoje 1919–1920 metais	22
<i>Algimantas Kasparavičius</i>	
Katastrofos nuojautos: lietuvių karinė diplomatija Antrojo pasaulinio karo išvakarėse	28
2 dalis. Lietuvos karinės diplomatijos perspektyva	37
<i>Eitvydas Bajarūnas</i>	
Užsienio politika ir gynyba: kartu ar atskirai?	39
<i>Vaidotas Urbelis</i>	
Užsienio politika ir gynyba: kartu ar atskirai?	43
<i>Jūratė Novagrockienė</i>	
Mokslas ir karyba: iššūkiai moderniajai gynybos politikai	47
<i>Egdūnas Račius</i>	
Kultūrinio išprusimo veiksnio iškilimas XXI a. karinėje diplomacijoje	51
3 dalis. Lietuvos karinės diplomatijos praktika	55
<i>Gediminas Grina</i>	
Lietuvos karinė diplomatija ir partneriai JAV	57
<i>Robertas Šapronas</i>	
Lietuvos karinė diplomatija ir partneriai Rytuose	66
<i>Aleksandras Matonis</i>	
Lietuvos karinė diplomatija Afganistane	74

Konferencijos programa

- 9.00–9.20 **Sveikinimo žodis**
*Rasa Juknevičienė, Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministrė
Plk. Gintaras Bagdonas, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo
akademijos viršininkas*
- 9.20–9.50 **Įvadinis pranešimas „Modernioji NATO diplomatija: sprendimų
priėmimas ir tarptautinė partnerystė“**
*Ambasadorius Linas Linkevičius, Lietuvos Respublikos nuolatinis
atstovas Šiaurės Atlanto Taryboje*
- I dalis **Lietuvos karinės diplomatijos retrospektyva**
*Vedėjas doc. dr. Virgilijus Pugačiauskas,
Lietuvos karo akademijos Politikos mokslų katedros docentas*
- 9.50–10.10 **Pax et bellum: Lietuvos karinė diplomatija XVI–XVIII amžiuje**
Doc. dr. Valdas Rakutis, Lietuvos karo akademijos prorektorius
- 10.10–10.30 **Britų karinių diplomatinių pasiuntinių veikla Lietuvoje
1919–1920 metais**
Dr. Edmundas Gimžauskas, Lietuvos istorijos instituto mokslo darbuotojas
- 10.30–10.50 **Katastrofos nuojautos: lietuvių karinė diplomatija Antrojo
pasaulinio karo išvakarėse**
*Doc. dr. Algimantas Kasparavičius, Lietuvos istorijos instituto vyr. mokslo
darbuotojas*
- 10.50–11.00 **Diskusija**
- 11.00–11.30 **Kavos pertrauka**
- II dalis **Lietuvos karinės diplomatijos perspektyva**
*Vedėjas prof. dr. Gediminas Vitkus,
Lietuvos karo akademijos Politikos mokslų katedros vedėjas*
- 11.30–12.10 **Užsienio politika ir gynyba: kartu ar atskirai?**
*Ambasadorius Eitvydas Bajarūnas, Užsienio reikalų ministerijos
politikos direktorius*
*Dr. Vaidotas Urbelis, Krašto apsaugos ministerijos Euroatlantinio
bendradarbiavimo departamento direktorius*
- 12.10–12.35 **Mokslas ir karyba: iššūkiai moderniajai gynybos politikai**
*Doc. dr. Jūratė Novagrockienė, I. e. Lietuvos karo akademijos
Karo mokslų instituto direktoriaus pareigas*
- 12.35–13.00 **Kultūrinio išprusimo veiksnio iškilimas XXI a. karinėje diplomatijoje**
*Dr. Egdūnas Račius, Lietuvos karo akademijos Politikos mokslų katedros
docentas*
- 13.00–14.00 **Pietūs**

III dalis Lietuvos karinės diplomatijos praktika

Vedėjas doc. dr. Valdas Rakutis, Lietuvos karo akademijos prorektorius

14.00–14.30 Lietuvos karinė diplomatija ir partneriai JAV

Ats. plk. Gediminas Grina, Valstybės saugumo departamento generalinis direktorius, 2001–2004 m. Lietuvos gynybos atašė JAV ir Kanadoje

14.30–15.00 Lietuvos karinė diplomatija ir partneriai Rytuose

Robertas Šapronas, Krašto apsaugos ministerijos Tarptautinių ryšių ir operacijų departamento direktorius

15.00–15.30 Lietuvos karinė diplomatija Afganistane

Aleksandras Matonis, politikos apžvalgininkas

15.30–16.00 Baigiamoji diskusija prie kavos

Pratarmė

Tradiciškai diplomatija ir karas iki šiol neretai suvokiami kaip iš esmės skirtingi, vienas kitą papildantys valstybių užsienio politikos įgyvendinimo metodai. Ir tik palyginti nedidelėje „pilkojoje erdvėje“ tarp diplomatijos ir karo egzistuoja ir karinės diplomatijos fenomenas, kurio bene matomiausia išraiška – vyriausybių praktikuojamas ne tik diplomatinis, bet ir karinis gynybinis atstovavimas savo šaliai užsienyje.

Tačiau per pastaruosius du dešimtmečius po Šaltojo karo įvykę tarptautinės sistemos pokyčiai labai esmingai transformavo ir valstybių užsienio politikos įgyvendinimo sąlygas. Gerokai sumažėjus atvirų tarpvalstybinių konfliktų tikimybei, pasaulis vis dėlto netapo saugesnis. Valstybių karinio užpuolimo grėsmės vietą netruko užimti vadinamosios naujosios grėsmės – žlunga valstybės, kuriose liepsnoja etniniai ir pilietiniai konfliktai, gausėja masinio naikinimo ginklų, plinta tarptautinis organizuotas nusikalstamumas, kvaišalų kontrabanda ir pagaliau vis labiau išžūlėjantis tarptautinis terorizmas.

Šie pokyčiai neišvengiamai paveikė ir tradicinę diplomatijos ir karo santykį ir lėmė neįtikėtiną iš pirmo žvilgsnio siauros tradicinės karinės diplomatijos erdvės plėtrą. Dabar vykdamas įvairaus pobūdžio tarptautinės misijas savotiškais diplomatais neretai tenka „pabūti“ ne tik aukščiausiojo rango, bet netgi ir būrio ar kuopos vado lygio jaunesniesiems karininkams, tiesiogiai įgyvendinantiems sudėtingas krizių valdymo ar taikos palaikymo užduotis. Ir visa tai paprastai tenka atlikti ne savo šalyje, ne savo kultūrinėje terpėje, bet užsienyje, labai nepalankiomis konfliktų sukeltos įtampos sąlygomis, bandant rasti bendrą kalbą su įtariai nusiteikusiai vietos gyventojais ir dar sąveikaujant su kitų valstybių kariais.

Taigi atėjo laikas atidžiau pažvelgti į karinės diplomatijos fenomeną šiuolaikiniame pasaulyje ir apsvarstyti jau sukauptą patirtį, numatyti tolesnės raidos perspektyvas. Tam ir buvo skirta mokslinė praktinė konferencija, kurios medžiaga pateikiama šiame leidinyje.

Gediminas Vitkus

*Lietuvos karo akademijos
Politikos mokslų katedros profesorius*

Sveikinimo žodis

Džiugu, kad šiomet, kai švenčiamas atkurtos Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos dvidešimtmetis, turime progą aptarti karinės diplomatijos istoriją, įvertinti jos ateities perspektyvas. Juk Lietuvos tarptautinio pripažinimo, taikių santykių su užsienio valstybėmis užmezgimo ir palaikymo kelyje kariniai diplomatai visada ėjo greta kitų diplomatinės tarnybos atstovų. Todėl visų pirma norėčiau padėkoti konferencijos rengėjams – Lietuvos karo akademijos Politikos mokslų katedrai – už iniciatyvą ir pasveikinti, kad pavyko į vieną vietą suburti tiek daug įdomių pranešėjų ir tų, kuriems karinė diplomatija yra mokslinių tyrimų objektas, taip pat tų, kurie tiesiogiai susidūrė ar susiduria su ja savo kasdiniame darbe.

Ko gero, visų pirma karinę diplomatiją siejame su kariniu atstovavimu Lietuvos Respublikai užsienio valstybėse ir tarptautinėse organizacijose. Iš tiesų Lietuvos karo atašė, nuolatinių atstovybių prie NATO ir kitų organizacijų darbuotojai yra mūsų karinės diplomatijos pamatas. Būtent jie padeda pajusti tose valstybėse ir organizacijose vykstančių procesų pulsą. Tačiau šiandienos tarptautinių santykių pobūdis lemia, kad apie karinę diplomatiją turime mąstyti kur kas plačiau. Štai tik keli šiuolaikinės karinės diplomatijos pavyzdžiai:

- mūsų dalyvavimas priimant sprendimus NATO institucijose ir formuojant ES bendrąją saugumo ir gynybos politiką;
- karinis bendradarbiavimas su strateginiais partneriais, regioninis bendradarbiavimas su Baltijos ir Šiaurės šalimis;
- mūsų karių ir civilių dalyvavimas tarptautinėse operacijose ir misijose – veikimas kartu su sąjungininkais ir partneriais, bendravimas su vietos valdžios institucijomis ir gyventojais;
- Rytų kaimynystės politikos įgyvendinimas – patirties ir ekspertinių žinių perdavimas europinės ir euroatlantinės integracijos siekiančioms valstybėms.

Toks platus karinės diplomatijos veiklos spektras lemia, kad iš esmės kiekvienas krašto apsaugos sistemos darbuotojas, nežiūrint jo pareigų ar rango, nežiūrint į tai, ar jis karys, ar civilis, turi būti pasirengęs atlikti karinio diplomato darbą. O pati karinė diplomatija plačiausia prasme yra kiekvienas į išorę nukreiptas mūsų gynybos politikos veiksmas.

Vienas iš Lietuvos nacionalinio saugumo tikslų yra saugios išorinės aplinkos formavimas. Suprantama, daugelis išorinės aplinkos pokyčių nuo

mūsų nepriklauso, negalime kontroliuoti jų eigos ir rezultatų. Tačiau karinės diplomatijos priemonėmis galime lengviau prie jų prisitaikyti, o kitose situacijose, kaip aktyvūs ir atsakingi NATO nariai, patys būti pokyčių iniciatoriai – karinė diplomatija ir čia tampa nepamainomu instrumentu.

Tikiuosi, kad žinios ir išvalgos, kuriomis bus pasidalyta šiandien, prisidės tiek prie geresnio karinės diplomatijos supratimo, tiek prie jos praktinio taikymo.

Rasa Juknevičienė

Lietuvos krašto apsaugos ministrė

Modernioji NATO diplomatija: sprendimų priėmimas ir tarptautinė partnerystė

Įvadinis pranešimas

Tik ką pasibaigęs NATO viršūnių susitikimas, daugelio vertinimu, tapo istoriniu. Argumentai šiam vertinimui pagrįsti gana įvairūs, bet vienas jų yra tai, kad kur kas daugiau dėmesio skiriama besiplečiančioms NATO partnerystėms. Tai, kad naujojoje NATO strateginėje koncepcijoje šalia pagrindinės ir nepajudinamos kolektyvinės gynybos funkcijos atsirado dar dvi – krizių valdymas ir vadinamasis „saugumas bendradarbiaujant“ (*cooperative security*), ar, paprasčiau tariant, „partnerystė“, kaip tik ir įrodo tą padidėjusią svarbą. Valstybių vadovai, be kitų užduočių, pavedė iki kitų metų vasaros parengti naują NATO partnerysčių strategiją. Dabar dar anksti spręsti, ar užbėgti už akių, koks bus jos turinys, tačiau galima aptarti tendencijas, kryptis, kai kurių šalių vadinamus prioritetus.

Akivaizdu, kad sparčiai besiplečiantis partnerysčių ratas gerokai padidino „akronimų“ skaičių, bet nesukūrė Strategijos. Būtina sukurti efektyvesnę sistemą, išplėsti partnerystės ryšius dar labiau, pasiekti tokias reikšmingas šalis kaip Kinija, Indija, Brazilija. Sritys, kurias Aljansas apibrėžė savo naujojoje Strategijoje, gali būti svarbios taip pat ir bendradarbiaujant su partneriais – pirmiausia tai būtų energetinis saugumas, kibernetinis saugumas, masinio naikinimo ginklų neplatinimo politika. Turime dar lanksčiau panaudoti vadinamuosius 28+n formatus. Šalys partnerės turi vadovautis savo interesais, turėti galimybę išskirti iš daugelio galimų temų savo prioritetus. Be to, plėtojant partnerystę, būtina atsižvelgti į specifiką – nesuniveliuoti atskirų partnerių grupių, nes jų interesai gali gerokai skirtis. Tarkime, narystės perspektyvos, integracijos į NATO aspektai, o ypač reformos ir gynybos sektoriaus suderinamumas labiausiai derėtų EAPC formatui (valstybių vadovų susitikimų deklara-

cijoje nurodytas išpareigojimas padėti šalims, kurios pageidauja prisijungti prie Aljanso). Politinės ir saugumo konsultacijos vyraus dialoge su Persijos įlankos šalimis – ICI valstybėmis, taip pat ir su Viduržemio jūros šalimis (MD formatas). Reikia sukurti tokią lanksčią sistemą, kad visos šalys jaustųsi jaukiai ir kad mūsų siūlomas „produktas“ turėtų paklausą.

Suprasdami ir priimdami kaip realybę faktą, jog partnerystės ryšiai apima visą pasaulį, kartu vis dėlto turime susigaudyti rinkdamiesi prioritetus. Manychiau, kad saugumas NATO kaimynystėje, dialogas su kaimyninėmis šalimis neabejotinai aktualesnis nei, tarkime, bendradarbiavimas su partneriais, kurie atitolę „strateginiu“ atstumu. Čia taip pat reikės balansuoti, nes nuo mūsų, tarkime, Marokas ar Tunisas nutolę iš tiesų strategiškai, o Ispanijai ar Italijai jie yra tiesiog kaimynai prie tos pačios jūros.

Daugelis, galbūt netgi dauguma Aljanse, kaip vieną svarbiausių veiksnių, lemiančių NATO prioritetus darbe su partneriais, skiria viskam, kas susiję su operacijomis. Savo ruožtu ir patys partneriai, aktyviai dalyvaujantys NATO operacijose, kurių diplomatija labai stipri, nors ir neturėdami tikslo ar perspektyvų tapti Aljanso nariais, vis dėlto teisėtai pageidauja labiau išsitraukti į procesą. Jų kariai lygiai taip pat rizikuoja gyvybėmis, turi lygiai tokią pat teisę į informaciją, turi teisę pareikšti nuomonę. Suprantant, kad jie nebus sprendimo dalyviai (sprendžia tik NATO šalys), vis dėlto turėtų būti labiau įtraukti į sprendimų priėmimo procesą. Ir ne tik krizių metu, bet ir prieš, ir po konflikto. Ir ne tik vykstant operacijoms, bet ir politiniam dialogui. Yra pasiūlymų šiuo klausimu įsteigti vadinamąjį Krizių valdymo forumą.

Dar keletas žodžių apie dabar esamus formatus ir šalių grupes. Partnerių ratas iš tiesų plečiasi labai sparčiai. Nors Aljansas neketina tapti pasauline organizacija, neketina tapti pasaulio policininku, tačiau jo interesai siekia toli už euroatlantinės erdvės ribų. Mano skaičiavimais, yra daugiau kaip 70 šalių, palaikančių daugmaž reguliarius santykius su mūsų Aljansu. Tai 50 Euroatlantinės partnerystės tarybos šalių, 7 Viduržemio jūros regiono valstybės – 6 arabų Azijos ir Afrikos šalys: Egiptas, Mauritanija, Jordanija, Marokas, Alžyras, Tunisas – ir, kas įdomu, Izraelis, 4 Persijos įlankos šalys – turtingos, mažytės ir labai bijančios Irano: Kuveitas, Jungtiniai Arabų Emyratai, Kataras, Bahreinas, 5 pasaulinės partnerės (arba kontaktinės šalys): Australija, Naujoji Zelandija, Pietų Korėja, Japonija, Singapūras. Dar vienas svarbus segmentas, susijęs su minėtais formatais, – 49 šalys, teikiančias pajėgas NATO vadovaujamai operacijai Afganistane (ISAF). Dar, be išvardytų, derėtų paminėti Mongoliją, Malaiziją ir Tongą. KFOR operacijoje šiuo metu dalyvauja 31

valstybė. Ten, be jau minėtų EAPC, Viduržemio jūros regiono valstybių, kontaktinių šalių, dar figūravo Čilė, Filipinai (šiuo metu jau pasitraukė) ir Argentina. Taigi, pagal visą šią aritmetiką išėina $50+7+4+5+3(\text{ISAF})+3 \text{ KFOR}+ \text{AFG}=73$. Skaičius gali šiek tiek kisti, bet jau dabar yra gana įspūdingas. Palyginkime – ESBO dalyvauja 56 valstybės.

Partnerių lūkesčiai ir poreikiai labai įvairūs. Vien tarp tų 50 EAPC narių išskirčiau bent kelis lygius. Aktyvios, siekiančios narystės šalys: Gruzija, Juodkalnija, Makedonija, Bosnija ir Hercegovina. Šalys, kurių aktyvumas pranoksta daugelį partnerių savo diplomatijos kokybe, aktyvumu operacijose, tačiau nekeliančios tikslo (bent jau šiandien) tapti Aljanso narėmis: Švedija, Suomija, Šveicarija, Airija. Būtent šias valstybes pirmiausia turėjau omenyje, kai kalbėjau apie didesnę įtraukimą į operacijų procesą. Šalys, dalyvaujančios EAPC kaip savotiškame pasitikėjimo stiprinimo mechanizme, pernelyg nerodančios aktyvumo, tačiau vertinančios patį dialogą (pirmiausia Centrinės Azijos, buvusios SSRS valstybės), ir šalys (Rusija, Baltarusija), atvirai abejojančios Aljanso plėtra, nesutinkančios su mūsų prioritetais. Paradoksalu, kad būtent su viena tokių šalių – Rusija – Aljansas palaiko pačius reguliariausius, intensyviausius, visapusius santykius. Tačiau Rusijos ir Aljanso tikslai šiame dialoge, mano nuomone, skiriasi iš esmės. Rusija siekia kiek įmanoma aktyviau dalyvauti NATO sprendimų priėmimo procese ir šiuos sprendimus įgyvendinant (pavyzdžiui, dėl plėtros). Rusijos netenkina šiuo metu Europoje egzistuojanti saugumo architektūra – tiksliau, tos organizacijos, kuriose nėra Rusijos. Rusija norėtų, kad Aljansas visus be išimties savo veiksmus pasitikrintų JT Saugumo Taryboje, kurioje, kaip visi žinome, ji turi veto teisę. Aljansas savo ruožtu stengiasi įtikinti Rusiją, kad nėra jos priešas, siekia įtraukti į bendrą veiklą tose srityse, kur mūsų interesai sutampa (Afganistanas, kova su narkotikais, piratavimu, keitimasis informacija raketinės gynybos srityje ir t. t.).

Apie partnerystę su Rusija derėtų pakalbėti plačiau. Po Lisabonos viršūnių susitikimo, po susitikimo su prezidentu D. Medvedevu jau pasigirdo užuominų apie lūžį, apie neregėtą atšilimą, apie pamirštas nuoskaudas ir ėjimą į priekį. Čia yra dalis tiesos, nes pasirinktas interesų paieškos, dialogo, o ne grįžimo prie „šaltojo karo“ kelias. Vis dėlto Strategijoje „neatverčiame naujo puslapio“, tik pradėdame naują etapą. Bendradarbiausime ten, kur turime interesų, bet toliau reikalausime vykdyti išpareigojimus.

Santykiai su kitomis tarptautinėmis organizacijomis taip pat yra ir partnerystės. Ypatingo proveržio reikalautų strateginė NATO ir ES partnerystė (pirmą kartą taip įvertinta NATO dokumentuose). Šiuo metu liū-

dnai juokaujama, jog tai dar vienas „užšaldytas konfliktas“. Vėlgi galime priimti kaip neišvengiamą dalyką Turkijos ir Kipro konfliktą, bet vargu ar tai tenkina, juolab kad tai labai skausmingai atsiliepia mūsų praktinei sąveikai, bendrų operacijų vykdymui ir tikrai neprisideda prie lėšų taupymo. Turkai iš tiesų jaučiasi trečiarūšiais sąjungininkais, nes į pirmą klasę patenka 21 ES ir NATO narė, tokios šalys kaip Norvegija, pasirašiusios saugumo susitarimą su ES, ir dalyvauja vadinamojoje Europos gynybos agentūroje. O Turkija, viena didžiausių ES vadovaujamų operacijų dalyvių, nesinaudoja tokiomis privilegijomis. Turkai pabrėžia, jog Kipras neatstovauja visai Kipro salai – tik graikiškajai jos daliai, tačiau ES tai visai neįskaudina. Turkai jaučia ES šalių solidarumą NATO kontekste, bet visai nemato NATO šalių solidarumo ES kontekste rezultatų. Klausimas – kiek dar laiko visa tai galėsime toleruoti ir laikyti įkaitu mūsų pačių bendradarbiavimą? Ypatingą vietą tarp kitų organizacijų užima Jungtinės Tautos. NATO niekada nesiekė ir dabar nesiekia vadovauti kitiems ar kitų koordinuoti. Priešingai, įvertindama šių dienų operacijų specifika, būtinumą sąveikauti ir bendradarbiauti karinėms ir civilinėms struktūroms, NATO pasirengusi būti koordinuojama. Pavyzdžiui, ISAF operacija – ne vienintelė operacija Afganistane, o padėtis šioje šalyje nėra vien NATO rūpestis. NATO siekia, kad visus tarptautinius veikėjus, įskaitant ir NATO, koordinuotų būtent Jungtinės Tautos. Mes visada siekėme reguliarių darbo kontaktų su JT, ir, įdėjus daug pastangų, neseniai pavyko pasirašyti NATO ir JT sekretoriatų bendradarbiavimo memorandumą. Beje, šis faktas susilaukė labai didelės JT nuolatinės ST narės Rusijos kritikos. Būtent ši aplinkybė neleidžia NATO besąlygiškai veikti turint tik JT ST sankciją. Mūsų veikla atitinka visas tarptautinės teisės normas, visiškai atitinka JT Chartiją, tačiau negalime savo veiklos besąlygiškai apriboti JT ST valia.

Įdomūs ir prasmingi santykiai su ESBO. Strateginėje koncepcijoje ši organizacija nėra paminėta (dėl to buvo daug diskusijų), tačiau Samito deklaracijoje jai skirta dėmesio. Mums, kaip būsimai pirmininkaujančiai valstybei, taip pat aktualu rasti daugiau NATO ir ESBO sąsajų krizių prevencijos srityje, susidūrus su vadinamaisiais naujaisiais saugumo iššūkiais. Diskusijoje su Rusija, kai prezidentas D. Medvedevas pateikė savo pasiūlymus dėl naujos Europos saugumo architektūros, NATO vieningai atmetė tokią idėją. Sutikome, kad galima kažką tobulinti, bet tik esamų organizacijų pagrindu. Be to, pabrėžėme, kad pagrindinė diskusija turi vykti Vienoje, ESBO, kur kalbama apie saugumą plačiau – ne vien apie politinius, karinius, ekonominius, aplinkosaugos, bet ir apie ne mažiau svarbius žmogaus teisių aspektus. Šiuo metu Vienoje vyksta

sunkios derybos dėl naujos Įprastinės ginkluotės sistemos sukūrimo, ir šiame procese NATO turi bendrą tvirtą poziciją. Derybų procese lygiomis teisėmis dalyvaus visos 36 potencialios sutarties dalyvės, o ne vien esamos sutarties šalys, kurių yra 30. Kertiniai principai, kuriais mes, NATO šalys, vadovausimės derybose, yra skaidrumas, abipusiškumas ir priimančiosios šalies sutikimas dislokuoti svetimas pajėgas (Gruzijos problema ir Rusijos jautrumas).

Apibendrinant galima teigti, jog naujosios Partnersysčių strategijos tikslas – pasiekti, kad mūsų partneriai galėtų maksimaliai prisidėti prie Aljanso keliamų tikslų įgyvendinimo, operacijų, rengiant kitų partnerių pajėgas (*train the trainers*). Taip pat ne mažiau svarbu atsižvelgti į kiekvieno formato specifiką, pasiekti, kad bendradarbiavimo procesas būtų abipusis, kad visi partneriai, nepaisant jų padėties, lūkesčių, jaustųsi patogiai, kad gautų iš šio dialogo būtent tai, ko tikisi. Nepaisant įvairių gandų, pranašysčių, skepticizmo, akivaizdu, kad Aljansas gyvuoja ir gyvuos tol, kol tam turės aiškią priežastį – *raison d'être*. Kol jo reikės Europos šalims (vis mažinančioms gynybos biudžetus ir besidairančioms paramos už Atlanto), kol jo reikės Jungtinėms Valstijoms (bent jau šiuo metu dar reikia – ne veltui viceprezidentas J. Bidenas net keletą kartų buvo atvykęs posėdžiauti su NATO ambasadoriais). Be to, Aljansas ne mažiau reikalingas mūsų partneriams tol, kol vientisos ir laisvos Europos vizija nebus įgyvendinta.

1 dalis

Lietuvos karinės diplomatijos retrospektyva

Doc. dr. Valdas Rakutis

Lietuvos karo akademijos prorektorius

Pax et bellum: Lietuvos karinė diplomatija XVI–XVIII amžiuje

Išklausius ambasadoriaus Lino Linkevičiaus pranešimą apima jausmas, kad mūsų žila senovė niekam nereikalinga ir nieko gero neduoda. Ir čia reiktų iš šios tribūnos tiesiog pasakyti, kad viskas vyksta tik šiandien ir dabar. Esu girdėjęs pastabų, ypač politologų, kad būtų visai nieko tie istorikai, bet per daug sėdi archyvuose. O gal ne veltui sėdi?

Taigi pažiūrėkime, kas gi tuose archyvuose iš tikrųjų guli ir ar iš tiesų viskas ten taip sena ir nepanaudojama, kodėl šiandien dar verta kalbėti apie karinę diplomatiją XVI–XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Kodėl būtent šie amžiai? Iš tikrųjų situacija, kuri susiklostė XVI a. ir išsprendė XVIII a., ypač panaši į šiandienę. Būtent tuo laikotarpiu nuo XVI a. pradžios LDK tampa tarptautinių žaidimų subjektu, vėliau – objektu ir daugelį veiksmų organizuoja jungdama įvairių valstybių įvairių jėgų pajėgas. Pažvelgus įdėmiau matyti, kad iš tikrųjų situacijos, su kuriomis susiduriame šiandien, tikrai šiek tiek panašios į tas, kurios buvo susiklosčiusios praeityje. O kartais – tiesiog akivaizdžiai tokios pat. Tai kas gi įvyko XVI a. pirmoje pusėje?

Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, buvusi supervalstybė, valdžiusi dideles teritorijas ir turėjusi milžinišką įtaką, pačioje XVI a. pradžioje, 1500 m., Vedrošos mūšyje labai skaudžiai pralaimėjo Maskvos kariuomenei, ir didžioji dalis Ponų tarybos pateko į nelaisvę. Taip paaiškėjo, kad senasis izoliuotos, savarankiškos diplomatijos etapas tikrai baigėsi. LKD, „pramiegojusi“ svarbius pokyčius, – nepastebėjusi, kaip sustiprėjo Maskvos valstybė, nebegalėjo viena spręsti savo rytinių sienų klausimų. Tam buvo reikalinga Lenkija. Bet tuo metu, dar iki Liublino unijos, nebuvo jungtinės kariuomenės ir jungtinės valstybės – tiktai bendras valdovas. Žinoma, ir tai leido sunkiais laikais, kai Lietuvos kariuomenei reikėjo kariauti su Maskvos pajėgomis, pasitelkti lenkų kariuomenę. Tiesa, toji lenkų kariuomenė buvo kiek keistoka. Dabartinių istorikų nuomone, tai buvo samdinių kariuomenė, beveik tokia pat, kaip ir dalis Lietuvos kariuomenės – išlaikoma

ne iš Lenkijos, o iš Lietuvos pinigų. Jos sudėtis nuolat kito, bet dažniausiai ją sudarė dvi kariuomenės rūšys – pėstininkai ir artilerija.

Taip Lietuvos ir Lenkijos blokas gana sėkmingai kariavo su Maskvos didžiąja kunigaikštyste ir iš esmės gebėjo išlaikyti tam tikrą paritetą, kol pagaliau 1537 metais šie karai baigėsi. Nors ir praradus dalį teritorijos, vis dėlto pavyko išlaikyti didžiosios valstybės statusą. Bet kaip tik tuo metu – XVI a. – atsiranda naujų politinių veiksmų, su kuriais norom nenorom teko skaitytis. Pirmiausia – tai Europai iškilęs Turkijos pavojus. XVI a. pirmoje pusėje turkai galutinai sugriovė Vengrijos valstybę, ir ji subyrėjo į tris atskiras dalis. Viena jų su sostine Buda atiteko turkams, kita, t. y. visas Vakarų kraštas, – Habsburgams. Na, ir Transilvanija, ta, kuri „sėdi ant tvoros“ ir kartais draugauja tai su vienu, tai su kitais, o kartais – su abiem iš karto arba su niekuo nedraugauja. Beje, Transilvanija ir buvo ta vieta, kur gimė mūsų naujasis valdovas Steponas Batoras. Jis tapo vienu iš geriausių žaidėjų šiame politiniame ir kariniame žaidime.

Kitas naujas veiksnys, XVI a. pakeitęs susiklosčiusią padėtį, – Livonijos nuosmukis. Kaip žinote, Kryžiuočių ordinas pradėjo byrėti jau po Žalgirio mūšio, ir tas procesas užtruko iki 1525 m., o Livonijos ordinas, 50 metų su niekuo rimtai nekariavęs, savaime pradėjo nykti XVI a. viduryje. Nujausdama, kad Ordinas silpsta, Maskvos valstybė, kurią vis dažniau pradėta vadinti Rusija, pabandė šiek tiek „pašukuoti“ šią valstybę. Į diplomatinę apyvartą buvo paleisti „popieriai“, liudijantys, esą Tartu vyskupas kažkada turėjęs sumokėti duoklę Novgorodui. Kadangi Maskva laikė save Novgorodo teisių perėmėja, tai ir pareiškė Livonijai finansines pretenzijas, susijusias net su kelių šimtų metų senumo reikalais.

Kai gauni tokią depešą, turi du pasirinkimo variantus – sumokėti arba kariauti. Deja, Livonija padarė klaidą – sumokėjo. O kartą sumokėjusi, turėjo ir toliau mokėti. Taip ji vis greičiau slydo į Maskvos rankas. Į tai, aišku, lietuviai negalėjo abejingai žiūrėti. Reikėjo arba sumušti Maskvą, arba patiems užimti Livoniją. Jie pabandė antrąjį variantą – užimti Livoniją.

Livonija, iš vienos pusės spaudžiama Lietuvos, iš kitos pusės – Maskvos, ilgai blaškėsi, bet galiausiai, sudariusi keletą tarpinių sutarčių, 1560 metais oficialiai prisijungė prie LDK. Mūsų valstybės požiūriu, tai buvo gražu ir gera, bet po to prasidėjo karai su Maskva. Sunkūs karai. Prie Maskvos tuo metu jau buvo prijungta naujų teritorijų, tarp jų ir Kazanės totorių ordos, ir Ivano IV valstybė „persirito“ per Uralą. Garsios Jermako ekspedicijos buvo surengtos tam, kad suvienytų žemes į tą didžiąją Rusiją, kuri išliko iki šių dienų.

Livonijos kare jėgų santykis darėsi vis nepalankesnis. Be to, Maskva

mokėjo kariauti su mūsų krašto žmonėmis, žinojo silpnąsias valstybės vietas. Šauktinė, ilgai renkama kariuomenė, nesugebėjimas susitelkti viena kryptimi taikos metais, tinkamai tvarkyti savo pilių ir artilerijos, nepaisant tuo pat metu pastebimos pažangos, trukdė Lietuvai pasiekti jėgų pusiausvyrą. Deja, Maskva veikė daug greičiau ir jai sekėsi labiau. Didžiausia jos sėkmė – Polocko užėmimas 1563 m.

Polockas, net pagal tų laikų mastelį, buvo visai netoli Vilniaus. Kai buvo užimtas Polockas, jo gyventojai, susodinti į vežimus, buvo išvežti nežinia kur, o į jų vietą atvežti kiti žmonės. Tai buvo, ko gero, apskritai pirmasis trėmimas, kurį Lietuva patyrė dėl Rusijos okupacijos. Bet svarbiausia – Polockas rusams tapo atramos tašku rengiantis užimti visą Lietuvą.

Lietuviai bandė išlaikyti karinį balansą. Bet mūsų silpnumu sugebėjo pasinaudojo lenkai, ir per 1563–1569 m. Liublino seimus lietuviai buvo priversti sudaryti uniją su Lenkija. Tai iš esmės pakeitė geopolitinę situaciją. Mes dažnai kalbame, kad padidėjo lenkų įtaka. Ne tai buvo problema. Problema – kad pusė Lietuvos teritorijos buvo prijungta prie Lenkijos. Visa šiandienė Ukraina buvo prijungta prie Lenkijos per Liublino uniją. Taip Lietuva, didžioji valstybė, valdanti didelį rytų slavų pasaulį, buvo tarsi padalyta į dvi įtakos sferas – Lenkijos ir Lietuvos.

Vieni sako, kad tai buvo gerai, kiti – kad blogai. Tačiau bet kuriuo atveju tai reiškė, kad šalies potencialas mažėja. Ir kaip tik tuo metu pasirodo naujas valdovas – Steponas Batoras, kuris puikiai supranta, kaip reikia kalbėti su Maskva. Jis laikėsi nuostatos, kad su rusais kalbėtis verta tik to po, kai juos sumušė mūsų lauke. Ši Batoro jėgos politika, šiek tiek primenanti Ronaldo Reagano laikyseną sovietų atžvilgiu Šaltojo karo metais, buvo sėkmingai įgyvendinta per tris kampanijas – 1579, 1580 ir 1581 metų – triuškinant Maskvos karinę galybę. Pirmiausia buvo išvaduotas Polockas, antrais metais užimta Didžiųjų Lukų (rus. *Velikije Luki*) pilis ir galiausiai surengta Pskovo apgultis, kartu ir Kristupo Radvilos Perkūno reidas į Maskvos valstybės vidaus regionus, kas privertė maskvėnus pradėti taikos derybas. Tokiu būdu bent oficialiai Livonija tapo Lietuvos–Lenkijos valstybės dalimi. Galima sakyti, kad jungtinės Lietuvos–Lenkijos valstybės galia pasiekė apogėjų. O Maskvą po keleto metų ištiko dinastinė krizė, nes, Riurikaičių dinastijai sunykus, nebuvo kito valdovo, kuris būtų galėjęs užimti sostą po Ivano Rūsčiojo sūnaus Fiodoro mirties.

Žinome, kad lietuviai labai energingai stengėsi pasinaudoti šia dinastine krize. Jie išitraukė į avantiūristinius žygius kovodami su Maskva. Tiek pirmojo, tiek antrojo žygio metu sėkmingai dalyvavo nuverčiant teisėtą ar pusiau teisėtą valdžią, rengiant plėšiamuosius puolimus. Antra

vertus, visa tai, žinoma, Rusijoje formavo labai prastą Lietuvos įvaizdį. Lietuva tuo metu Rusijai buvo visų nelaimių šaltinis. Todėl neatsitiktinai šiandienė Rusijos valdžia pasirinko suirutės po sukilimo, vadovaujamo Minino ir Požarskio, pabaigos datą. Šiandien jiems stovi paminklas Raudonojoje aikštėje, o sukilimo diena laikoma viena svarbiausių naujųjų Rusijos nacionalinių švenčių.

Ką iš viso to laimėjo Lietuva, išskyrus atsikovotą Smolensko vaivadiją, lieka neaišku. Ko gero, taip ir liko neišnaudota proga. Įsitvirtinti kaip didžiai dominuojančiai valstybei nepavyko. Deja, tokios sumaišties metais buvo vykdoma trumparegiška politika, daug ką vedė pirmyn noras greitai praturtėti. Išryškėjo nemokėjimas sieti savo politinių tikslų su trumpalaikė taktine nauda. Tačiau ir tai, kas tuo metu buvo pasiekta, liudija neabejotinai Lietuvos diplomatinis gebėjimas rasti bendrą kalbą su Rytų kaimynais, žaisti pagal jiems įprastas taisykles – nors tuo metu didelė Lietuvos dalis išpažino stačiatikių tikėjimą, kartu niekada ji nebuvo visiškai svetima oficialiai katalikiškai mūsų kultūrai. Deja, panašu, kad dabar pamažu mes prarandame įgimtą gebėjimą bendrauti, nes, nebeturėdami Rytų politikoje aktyvių pozicijų, nebegalime su tais žmonėmis susikalbėti.

Paskutinis tuomet svarią įtaką Lietuvos padėčiai daręs veiksnys buvo Švedija. Pasibaigus Gediminaičių dinastijai, teko ieškoti kitų valdovų giminiių. Taip Gediminaičių ipėdiniais tapo Švedijos Vazų dinastijos atstovai. Mes turėjome valdovą, kuris oficialiai buvo Lietuvos–Lenkijos ir Švedijos–Suomijos valdovas. Bet Žygimanto III Vazos religinis fanatizmas suvaidino itin neigiamą vaidmenį: palaikantis griežtą Katalikų bažnyčios politiką Žygimantas III Švedijoje užsitraukė tokią nešlovę, kad net buvo nuverstas nuo sosto. Nepriimtinių politinių lozungų kėlimas galiausiai atvedė iki Švedijos ir Lenkijos–Lietuvos konflikto. Neturėdami laivyno, fiziškai laimėti negalėjome. Jie mus galėjo puldinėti, kada tik norėjo. Nors šiame kare mes buvome puikūs „žaidėjai“, to neužteko. Priešas tau „kada“, kada nori, o tu gali tai daryti tik tada, kai jis ateina pas tave. Ilgainiui teko atsisakyti dalies teritorijos, pasilikti tik Kuršo ir Žiemgalos kuniškaištystę, taip pat Latgalą, kuri dėl to iki šiol liko katalikiškas kraštas.

Deja, šie karai valstybei nieko gero nedavė. O tais atvejais, kai rusai ir švedai susijungdavo, tai jau buvo „mirtinas kokteilis“. Šis „kokteilis“ buvo suplaktas 1655 m., kai karų su vietos kazokais išvargintą valstybę vienu metu užpuolė švedai ir rusai. Ir iš tikrųjų visa Lietuva 1655 m. buvo užimta, jeigu neskaitysim nedidelių salų šių laikų pietinėje Baltarusijoje. Įvyko esminis pokytis – mes iš diplomatijos subjekto tapome

objektu. Mūsų visuomenė suskilo. Vieni palaikė senąjį karalių, kiti – švedus, o kai kurie – netgi rusus. Mes nebereguliuojame kitų, bet kiti pradėjo mus reguliuoti savo nuožiūra.

Didysis Šiaurės karas XVIII a. pradžioje tapo nauju šio senojo scenarijaus pakartojimu. Vieni lietuvių daliniai priklausė švedų kariuomenei, kiti – saksų, o kovos veiksmai vyko Lietuvoje, pasitaikydavo, kad kariai perbėgdavo iš vienos vietos į kitą. Dar kiti draugavo su rusais. Visa tai lėmė nusivylimą valstybe, didelį ūkinį nuosmukį, neigiamas demografines tendencijas.

Jeigu pažvelgtume į XVIII a. pirmosios pusės Lietuvą, pamatytume tik valstybės griuvėsius. Tai valstybė be tvirtovių ir be diplomatų. Visą tvarko saksų diplomatai, o mūsų žmonės tik palaiko vieną arba kitą pusę ir dalyvauja tai vienoje, tai kitoje „revoliucijoje“ – iš esmės pilietiniuose tarpvaldžio karuose.

1717 m. čia lemiamu veiksniu tapo Rusija, kuri, siek tiek derindama su Prūsija, realiai jau valdo šį kraštą: sodina valdovus, dalyvauja primant svarbiausius sprendimus, stabdo reformas. Tik XVIII a. pabaigoje ši bejėgiškumo būsena pradeda keistis, nes valstybėje atsiranda naujų vidinių jėgų, kurios siekia pažangos. Tačiau per vėlu, nes mes jau esame tik objektas, o ne sąjungininkų turintis subjektas. Mūsų valstybė tik todėl ir laikėsi, kad prūsai ir rusai (kartais ir kitos valstybės – Austrija, Turkija) nesutardavo, kam ir kiek jos turi atitekti, ir kol kas palikdavo ją kaip „buferinę“ zoną.

Ir tik pačioje XVIII a. pabaigoje, kai Rusija pradeda kariauti su Osmanų imperija ir į šį karą įsitraukia švedai, mums paliekamas „siaurutis tarpas“, pro kurį buvo galima išlįsti į savarankiškos diplomatijos kelią. Ketverių metų Seimo reformos – tai bandymas atsistoti ant kojų. Bet trūksta laiko. Trečiasis padalijimas išbraukia Lietuvą iš Europos žemėlapių.

Kaip mes galėtume visa tai apibendrinti ar – dar svarbiau – pasimokyti iš šios įvairialypės patirties? Mes pažįstame Rusiją, ji nedaug pasikeitė nuo XVI a. Mes pažįstame jos žmones, veiklos principus. Bėda ta, jog mūsų tuometės diplomatijos istorija dar neparašyta, kad būtų galima šių laikų diplomatomams ją pasiskaityti ir pasimokyti iš XVI–XVIII a. Lietuvos valstybės patirties.

Dr. Edmundas Gimžauskas

Lietuvos istorijos instituto mokslo darbuotojas

Britų karinių diplomatinių misijų veikla Lietuvoje 1919–1920 metais

Antantės šalių faktinis kišimasis į Baltijos jūros erdvę prasidėjo pasibaigus karui su Vokietija – 1918 m. lapkritį. Tada susiklostė nauja šio regiono geopolitinė situacija. Iki tol Baltijos erdvė faktiškai buvo Rusijos ir Vokietijos santykių laukas, I pasaulinio karo metu Rusija čia atstovavo viso Antantės šalių bloko interesams. Tačiau bolševikų perversmas Rusijoje visiškai pakeitė jos vaidmenį. Pasirašydama 1918 m. Bresto taikos sutartį su Vokietija, Rusija kartu oficialiai atsisakė sąjungos su Vakarų šalimis ir galutinių taikos derybų atveju tapo veiksnium, neturintiu autoriteto. Naujoji bolševikinė vyriausybė daugumos Vakarų šalių valstybės veikėjų buvo traktuojama, viena vertus, kaip bendrų karo interesų išdavikė, antra vertus – kaip grėsmė egzistuojančiai pasaulio tvarkai. Tuo pačiu metu Rusijos imperija faktiškai žlugo apimta pilietinio karo. Daug tautų, kurios anksčiau šioje imperijoje gyveno pavergtos, tapo savarankiškos ir Vakarų šalyse ėmė ieškoti paramos, taip pat kaip ir dauguma antibolševikinių Rusijos jėgų. Kita dalis šių jėgų, nusivylusi, kad išsivaizduojamų Rusijos problemų ir poreikių Antantės šalys nesupranta, tikėjosi savo artimiausio kaimyno ir ką tik buvusio priešo – Vokietijos – pagalbos. Vokietija, savo ruožtu, irgi buvo imli tokioms „baltųjų“ rusų iniciatyvoms. Kadangi Vokietija, kaip ir Rusija, faktiškai pralaimėjo karą, nors ir būdamos skirtingose pozicijose, abi ėmė suvokti, kad tik Antantės šalys gavo iš jo kažkokios naudos. Taip atsirado pagrindas suartėti Rusijai ir Vokietijai netgi valstybiniu lygiu; sąjungos siekė abiejų šalių tiek reakcinės ir karinės jėgos, tiek komunistiniai judėjimai. Taigi, nors I pasaulinis karas 1918 m. lapkritį ir baigėsi, problemos, ypač Baltijos erdvėje, toli gražu nesibaigė, gal dargi padidėjo ir tapo sudėtingesnės. Kartu reiktų prisiminti, kad rytinėje Baltijos pakrantėje vokiečiai tebe laikė didžiules ginkluotas pajėgas ir visiškai nesijautė pralaimėtojai.

Antantės valstybių vyriausybės susidūrė su sunkiai išsprendžiamais uždaviniais, prieštarogomis tendencijomis, kai vienu metu reikėjo derin-

ti daugelio grupių interesus. Daliai Antantės veikėjų atrodė svarbu kuo skubiau atskirti Rusiją nuo Vokietijos. Tai padaryti galvota tarp jų, nuo šiaurinio ledjūrio iki Juodosios jūros, sukūrus nepriklausomų valstybių „juostą“. Tačiau pagrindinis Antantės valstybių siekis visgi buvo joms draugiškos Rusijos atkūrimas. O šiame kontekste rusų politikos veikėjai neišvengiamai reikalavo atkurti ir ankstesnes Rusijos imperijos sienas. Todėl Antantės politikai ėmė formuoti požiūrį, kad parama naujai susikuriančioms valstybėms galėtų būti traktuojama kaip laikina, grynai taktinė, padedanti pasiekti galutinį tikslą – atkurti draugišką Rusiją, kurioje galbūt būtų patenkinti ir mažųjų tautų interesai. Reikia pažymėti, jog pačių Antantės šalių šiuo atžvilgiu interesai buvo gana prieštaringi, tarpusavyje susikertantys. Prancūzija buvo suinteresuota stipria Rusija, kaip sąjungininke ir tam tikra apsauga nuo Vokietijos. Taip pat ir JAV norėjo, kad Rusija būtų stipri ir taptų atsvara didėjančiai Japonijos galiai. O D. Britanija buvo suinteresuota kuo silpnesne Rusija – kad nekeltų pavojaus jos azijietiškajai imperijos daliai. Be to, ji nenorėjo, kad Prancūzija Europoje taptų dominuojančia šalimi. Įvertinus visus interesus paaiškėjo, kad D. Britanija buvo palankiausiai nusiteikusi besikuriančių Baltijos pakrantės valstybių atžvilgiu.

1918 m. lapkričio 13 d. britų imperijos generalinio štabo viršininkas gen. Henris Wilsonas vyriausybei parengė memorandumą (gaires) dėl politikos Rusijos atžvilgiu. Jis numatė tris galimybes: 1) patiems karine jėga nesikišti į Rusijos reikalus, tik sukurti „sanitarinį“ kordoną iš pakraščių valstybių; 2) patiems imti aktyviai veikti ir sunaikinti bolševizmą; 3) draugiškoms jėgoms buvusioje Rusijos teritorijoje teikti materialinę paramą, jų pajėgas stiprinti, po to sutelkti ir joms padedant sunaikinti bolševizmą. Britų vyriausybė pasirinko trečiąją galimybę. Praktiniai veiksmai Baltijos erdvėje prasidėjo 1918 m. lapkričio 20 d., kai britų admiralicijos regiono karinio laivyno vadui nurodė pasiųsti laivus į Baltijos jūrą. Jau lapkričio 28 d. britų 6-oji lengvųjų kreiserių eskadra, vadovaujama kontradmirolo Edwyno Sinclairo, pasiekė Kopenhagą, tarpinę stotelę prieš įplaukiant į Baltiją. Gruodžio 1 d. Sinclairo pajėgos pasiekė Liepojos uostą Latvijoje ir jų atstovai čia susitiko su už latvių nepriklausomybę kovojančiais veikėjais, kuriems buvo perduota ginklų siunta ir pareikšta, kad britai atvyko užtikrinti tvarkos ir kovoti su bolševizmu. Tai buvo pirmasis britų atstovų susitikimas su Baltijos šalių veikėjais jų teritorijoje. Po to gruodžio 12 d. britų laivai pasiekė Taliną ir suteikė paramą estams. Lietuvos besikuriančios valdžios atstovai irgi sužinojo apie britų laivyno pasirodymą rytinėje Baltijos pakrantėje ir

gruodžio 5 d. pasiuntė delegaciją į Liepoją susitikti su britų atstovais. Tačiau to padaryti nespėta, nes sutrukdė vokiečiai.

1918 m. pačioje gruodžio pabaigoje svyruota dėl laikyenos Rusijos atžvilgiu ir pačių Antantės šalių lyderių: dar galvota ieškoti taikaus sprendimo būdo. Dėl to Sinclairo laivai 1919 m. sausio pradžioje buvo vėl atitraukti iš Baltijos uostų. Tačiau jau netrukus britų laivai, suburti į 1-ąją lengvųjų kreiserių eskadrą, vadovaujami W. Cowano, vėl pasirodė. Sausio 17 d. eskadros laivai pirmą kartą atvyko į Liepoją. Nuo tada britai čia būdavo daug ilgiau. Kontaktai su latviais ir estais iš pradžių buvo daugiausia kariniai techniniai, nes faktiškai visą Latviją, taip pat ir Rygą, tuo metu jau buvo užėmę bolševikai, o negausios latvių pajėgos kartu su gerokai gausesnėmis vokiečių pajėgomis buvo susispietusios Liepojoje. Bendromis pastangomis ir remiant britų laivyno artilerijai žiemą pavyko sulaikyti bolševikų invaziją, o vėliau ir kiek nustumti juos atgal. Kai padėtis stabilizavosi, 1919 m. kovą į Baltijos uostus laivais atplaukė ir pirmosios britų karinės diplomatinės misijos. Liepojoje nuolat veikė žvalgybinė majoro A. Keenano misija, renkanti informaciją apie padėtį vietose. Su britų kariais atvyko ir civiliniai diplomatai W. Bosanquetas ir H. Grantas Watsonas. Pirmasis politiniais klausimais patarinėjo laivyno vadui W. Cowanui, vėliau rūpinosi britų santykiais su estais. Antrasis – H. Grantas Watsonas – siekė užmegzti santykius su latviais. Jis lankėsi Latvijos miestuose, su Latvijos vyriausybe aiškinosi politinius klausimus, rinko apie Pabaltijį medžiagą, reikalingą britų delegacijai prie Paryžiaus taikos konferencijos. 1919 m. balandžio 16 d. jis atvyko į Kauną susipažinti su čionykšte padėtimi. Tai galima laikyti pirmuoju lietuvių diplomatinio susitikimu su britais savo teritorijoje. Tiesa, H. Grantas Watsonas dar buvo neoficialus atstovas, o jo apsilankymas – epizodinis. Šis diplomatas tuomet ypač domėjosi Lietuvos sienų problemomis, priėjimo prie jūros reikalais.

1919 m. pavasarį Antantės šalys vis labiau ėmė nerimauti dėl „vokiečių veiksnio“ Baltijos regione. Po revoliucijos sukrėtimų pamažu atsitiesiančioje Vokietijoje vis labiau buvo juntamos revanšistinės nuotaikos, kartu ir tendencija nesitraukti iš Pabaltijio. Į Liepoją pakrikusių vokiečių dalių tvarkyti atsiųstas gen. R. von der Goltzas sugebėjo ne tik atkurti pašlijusią drausmę, bet ir su savo suburtomis pajėgomis tapti reikšmingu politiniu veiksniu bei pareikšti savo ambicingas pretenzijas dėl regiono politinės ateities. Jo inspiruojami vokiečių pučistai 1919 m. balandžio 16 d. Liepojoje nuvertė lig tol buvusio sąjungininko kovoje su bolševikais K. Ulmanio vyriausybę ir ją pakeitė marionetine A. Niedros

grupuote. R. von der Goltzo reikšmė dar labiau išaugo, kai jo pajėgos iš bolševikų netrukus atėmė Rygą. Visa tai paskatino Antantės šalis, pirmausia D. Britaniją, pasiūsti į Baltijos regioną kur kas reikšmingesnę ir didesnę misiją, kad įvertintų padėtį vietoje ir galėtų jai padaryti įtaką. Jau gegužės 14 d. Londone būsimos karinės misijos vadu buvo numatytas gen. H. Goughas. Jis gegužės 24 d. vienu iš admirolo W. Cowano laivų atvyko į Taliną. H. Gougho misijai numatyta pagrindinė veiklos sritis buvo siaurinė Baltijos regiono dalis – Suomija ir Estija. Mat ten buvo sutelktos ir didelės „baltųjų“ rusų pajėgos, vadovaujamos gen. N. Judeničiaus, o H. Gougho misijos užduotis buvo dvejopa – suvaldyti „vokiečių veiksnį“ ir, kas ne mažiau svarbu, – koordinuoti „baltųjų“ rusų antibolševikinę veiklą. Tačiau gen. H. Gougho misijos filialai taip pat buvo skirti Liepojai (po to – Rygai) ir Kaunui.

H. Gougho misija daugiausia buvo karinė, o jos iniciatorė – Karo ministerija Londone. Dėl to savo ruožtu stengėsi neatsilikti ir D. Britanijos užsienio reikalų ministerija. 1919 m. gegužės 26 d. ji britų diplomatinei misijai visame Pabaltijyje vadovauti paskyrė plk. S. Tallentsą. Šios misijos centru turėjo tapti Ryga. S. Tallentso užduotis buvo palaikyti santykius su Latvijos, Estijos ir Lietuvos vyriausybėmis, koordinuoti šių šalių politinę veiklą, stebėti jų vidaus ir tarptautinę padėtį ir apie tai informuoti Užsienio reikalų ministeriją Londone. Verta atkreipti dėmesį į tai, jog ir S. Tallentso misijos dauguma narių buvo kariškiai. Buvo nuspręsta, kad H. Gougho ir S. Tallentso misijų atstovai pasidalys funkcijas. Karinėje srityje S. Tallentso misija buvo pavaldi H. Goughui, tačiau politiškai – visiškai savarankiška. Buvo numatyta, kad politiniais klausimais S. Tallentzas konsultuos H. Goughą, o pastarasis S. Tallentsui teiks karinę informaciją. Kaune išikūrė S. Tallentso misijos skyrius, vadovaujamas plk. R. B. Wardo. Šis pulkininkas darė didelę įtaką Lietuvos vyriausybės veiksams ir sprendimams.

1919 m. birželio 7 d. Antantės atstovai priėjo prie išvados, jog svarbiausias jų uždavinys – pažaboti vokiečių ambicijas Latvijoje ir sustabdyti jų plėtrą į šiaurę ir rytus nuo Rygos. Iš vokiečių buvo pareikalauta atsitraukti. Tačiau šie ne tik nesirengė paklusti, bet netgi ėmė priešintis. Antroje birželio pusėje padėtis buvo ypač įtempta, mat pasidarė neaišku, ar išvis Vokietija pasirašys Versalio taikos sutartį. Priešingu atveju galėjo atsinaujinti karo veiksmai tarp jos ir sąjungininkų. Sąjungininkų, taip pat ir britų, misijos Latvijoje turėjo persikraustyti į savo laivus ir laukti, kaip toliau klostysis įvykiai. Tik tada, kai Vokietijos vyriausybė vis dėlto apsisprendė priimti Versalio taikos sąlygas, ir Latvijoje nuotaikos kiek

pasikeitė. Tačiau didžiausią smūgį vokiečių ambicijoms čia sudavė bendra estų ir latvių pergalė prieš R. von der Goltzo pajėgas prie Cėsio. Po to vokiečių kariškiai Latvijoje tapo gerokai sukalbamesni, nors savo siekių galutinai ir neatsisakė. Dėl šių pokyčių susiklostė palankios sąlygos į valdžią sugrįžti K. Ulmanio vyriausybei, o Antantės misijų veikla ėmė darytis vis svarbesnė. 1919 m. pirmosiomis liepos dienomis britų politinės misijos vadovas S. Tallentsas ėjo Rygos gubernatoriaus pareigas; jo užduotis buvo perimti iš vokiečių miesto valdymą ir perduoti latviams. Tallentso bendradarbis H. R. Alexanderis tapo vyriausiuoju vietinių vokiečių pajėgų, kurios pakluso Antantei ir sutiko bendradarbiauti su latviais, vadu.

Suvaldžius „vokiečių veiksnį“, pagrindinis britų misijų uždavinys buvo kovoti su bolševikais. Čia gen. Gougho misiją buvo ištikusi tam tikra krizė. Mat jis, nepasikonsultavęs su Londonu, ėmėsi iniciatyvos sudaryti vadinamąją Šiaurės vakarų Rusijos laikinąją „baltųjų“ vyriausybę. Jos atrama buvo gen. N. Judeničiaus pajėgos. Kaip žinoma, H. Goughas politikos klausimais įgaliojimų neturėjo, o jo konsultantas S. Tallentsas tuo metu laikinai buvo išvykęs į D. Britaniją. Kilus nepasitenkinimui, H. Goughui nepastebimai buvo pavestos kitos užduotys. Jo pavaduotojas gen. F. G. Marshas 1919 m. rugpjūčio 26 d. dar inicijavo garsųjį Pabaltijo antibolševikinių jėgų atstovų pasitarimą, siekdamas visas šias jėgas sujungti į bendrą frontą. Šiame pasitarime dalyvavo ir Lietuvos atstovai. Deja, paaiškėjo, jog visos šios jėgos skirtingai mato padėtį ir siekia skirtingų tikslų, tad britų iniciatyva žlugo. Jau šiame pasitarime išryškėjo Baltijos šalių siekiams grėsmingas naujas bermontininkų veiksnys. Pabaltijiečių konfliktas su bermontininkais 1919 m. rudenį vis gilėjo, britų ir kitų Antantės šalių misijų taikinamosios pastangos buvo nerezultatyvios. Galų gale prasidėjus atviriems karo veiksams, Antantės atstovai aiškiai stoji į pabaltijiečių pusę ir suteikė jiems karinę paramą. Kovose su bermontininkais 1919 m. spalį latvius parėmė netgi britų laivyno artilerija. Sutriuškinus bermontininkus, britų atstovai dalyvavo prancūzų gen. H. A. Niesselio vadovaujamoje Antantės šalių misijoje, kuri ėmėsi galutinai bermontininkų ir vokiečių pajėgas iškraustyti iš Baltijos regiono. 1919 m. pabaigoje savarankiškos Baltijos šalių vyriausybės jau buvo pakankamai sustiprėjusios, o priešiškos ginkluotos jėgos beveik išvartytos iš jų teritorijų. Todėl gruodį britų karo laivai buvo iš Baltijos rytinės pakrantės atitraukti.

Naujai struktūrizuotos britų karinės diplomatinės misijos Baltijos šalyse veikė toliau, tačiau nuo to laiko vis daugiau dėmesio buvo skiriama Lietuvai dėl nereguliuotų lietuvių ir lenkų santykių. Nuo 1919 m. antrosios pusės D. Britanijos pozicija tapo itin svarbi Lietuvai, ypač po

to, kai 1919 m. rugsėjo 24 d. D. Britanija pirmoji iš Antantės šalių pripažino Lietuvą *de facto*. Lietuviams buvo reikšminga ėmusi ryškėti palanki britų pozicija dėl taikos su sovietine Rusija sudarymo, nors čia kurį laiką ir buvo susiduriama su prieštaringomis tendencijomis. Su britų atstovais buvo tariamasi visais svarbiausiais vidaus ir užsienio politikos klausimais, ir tai tapo ypač svarbu 1920 m. išiliepsnojusio lietuvių ir lenkų konflikto metu. Britai dalyvavo 1920 m. rugsėjį į konflikto zoną pasiųstoje Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijoje, buvo stebėtojai garsiosiose Suvalkų derybose. Jie buvo beveik vieninteliai Vakarų šalių atstovai, kurie tuomet nedviprasmiškai palaikė lietuvių siekius ir kartu galėjo šiek tiek realiai padėti. Apibendrinant būtų galima pasakyti – tai, kad 1918–1920 m. pavyko įtvirtinti ir apginti Lietuvos nepriklausomybę, nemažas yra ir britų, jų misijų Baltijos šalyse atstovų, nuopelnas.

Doc. dr. Algimantas Kasparavičius
Lietuvos istorijos instituto vyr. mokslo darbuotojas

Katastrofos nuojautos: lietuvių karinė diplomatija Antrojo pasaulinio karo išvakarėse

Termino *karinė diplomatija* turinys lietuvių istoriografijoje kol kas nėra griežtai apibrėžtas. Ši sąvoka Lietuvoje nedažnai vartojama, todėl pirmiausia trumpai paaiškinsiu, ką ji reiškia ir kaip ją suprasti mano pranešime. Taigi terminas *karinė diplomatija* šiame pranešime pirmiausia skirtas Lietuvos ir užsienio karo atašė individualiai tiesioginei ir bendrai visų jų veiklai, orientuotai tiek į karo prevenciją, tiek į eventualaus karo ar tik jo elementų (atskirų karo veiksmų) planavimą – jo politinės strategijos, taktikos, ideologijos ir baigties numatymą, apibūdinti.

Kita vertus, įtariu, jog gerbiamai auditorijai, ypač smalsesniems klausytojams, gali kilti klausimas, ką mano pranešimo pavadinime vis dėlto reiškia *katastrofos nuojautos*. Ši frazė galbūt kai kam labiau asocijuojasi su psichologija, bet ne su istorija? Iš karto paaiškinsiu. Reikalas tas, jog diplomatija, kaip intelektinės veiklos sritis, ir karas, kaip praktinės politikos viena iš įgyvendinimo sričių – jo prognozavimas, planavimas, organizavimas ir veiksmai, – išties dažnai labai glaudžiai arba net tiesiogiai yra susiję su psichologija.

Nesiplėsdamas ir visai nesigilindamas į psichologijos karinėje doktrinoje ir kare vaidmenį, kadangi tai nėra šio pranešimo tema, pateiksiu tik keletą būdingesnių daugmaž visuotinai istoriografijoje pripažintų psichologijos ir karo sąveikos pavyzdžių.

Karą galima laimėti taip, kaip, pavyzdžiui, *Antrąjį pasaulinį* laimėjo rusai – per ketverius metus ir patyrę milžiniškus nuostolius – 25 ar 29 milijonus aukų. Tačiau tą patį karą galima laimėti ir taip, kaip jį laimėjo britai – per šešrius metus ir praradus *puse milijono* žmonių. Karinę kampaniją įmanoma organizuoti ir pralaimėti taip, kaip pralaimėjo, pavyzdžiui, lenkai 1939 m. rugsėjį, arba ją organizuoti ir patirti nesėkmę kaip suomiai 1940 m. kovą. Rengtis ir būti pasirengusiam karui galima taip,

kaip Anglija arba Čekoslovakija 1938–1939 m., arba kaip SSRS ir ta pati mano jau minėta Lenkija 1939 m. Žodžiu, psichologija *karinėje diplomatijoje* ir apskritai karo organizavimo ir vedimo doktrinoje neginčijamai svarbi.

Kalbant konkrečiai apie Antrojo pasaulinio karo išvakarės Lietuvoje ir lietuvių *karinę diplomatiją* 1938–1940 m., būtent žodžiai *katastrofos nuojautos*, manau, tiksliausiai atspindi ir apibūdina situaciją bent dviem aspektais: 1) viena vertus, nežiūrint, jog per visą Pirmosios Respublikos gyvavimo laikotarpį lietuvių politinis elitas, Vyriausybė, šalies diplomatai ir kariškiai formaliai gana nuosekliai planavo tam tikrus karinius veiksmus, XX a. 4-ojo dešimtmečio antroje pusėje realiems eventualaus karo veiksmams Lietuva nebuvo pasirengusi nei teoriškai, nei praktiškai, nei politiškai, nei techniškai ar psichologiškai; 2) kita vertus, tarptautinei situacijai pasaulyje komplikuojantis ir Europoje griūvant kolektyvinio saugumo sistemai, Lietuvos *kariniai diplomatai* prognozavo tam tikras grėsmes valstybingumui ir nepriklausomybei. Tačiau, kaip rodo išlikę istoriniai šaltiniai, šie veiksmai buvo pavieniai ir atsitiktiniai, o prognozės – labiau nujaučiamos, bet jokių būdu ne valingos, planuotos ir sistemiškos, t. y. tai buvo daugiau eventualių grėsmių *nuojautos*, o ne metodiškas ir preciziškas jų įvertinimas.

Todėl šiandien, į savo politinę istoriją žvelgiant retrospektyviai ir kartu atsakingai modeliuojant dabartinės mūsų valstybės tolesnę politinę raidą, manau, gana pagrįsta kelti hipotezę, jog 1939 m. rudenį – 1940-ųjų vasarą Lietuvos valstybę *katastrofa* daugiausia ištiko ne tiek dėl to, kad tai buvo neišvengiama, ar dėl išorės priešų nuožmumo, kaip dažnai linkstama pabrėžti mūsų istoriografijoje ir viešojoje erdvėje, kiek dėl palyginti silpnos Lietuvos *karinės diplomatijos* – negebėjimo atpažinti realių grėsmių, nustatyti jų masto, plėtros tendencijų ir taikyti neutralizavimo metodikos.

Istoriškai labai svarbu tai, kad pirma globali grėsmė Lietuvos valstybingumui Antrojo pasaulinio karo išvakarėse iš esmės sinchroniškai sutapo su pirma rimta tarptautinių santykių krize ir ženklia Europos politinio žemėlapiu pertvarka.

1938 m. kovo 11 d. Adolfo Hitlerio Vokietija, vykdydama anšliuso politiką, įvedė savo kariuomenę į Austriją ir ją prijungė prie Trečiojo reichio, o jau po savaitės – kovo 17-ąją – Lietuva gavo Lenkijos ultimatumą per 48 valandas tarp šalių užmegzti diplomatinis santykius. Pretekstu paskelbti šį ultimata tapo eilinis incidentas prie Lietuvos–Lenkijos demarkacijos

linijos^{1*}, kurio metu žuvo lenkų pasienietis. Ultimatumo atmetimo atveju Lietuvai pagrasinta atvira karine agresija. Abiejų šių beveik sinchroniškų įvykių rezultatas istoriškai iškalbus ir politiškai (geopolitiškai) gana pamokantis. Po Trečiojo reicho karinės invazijos Austrija kaip valstybė tiesiog išgaravo iš Europos politinio žemėlapiu, o Lietuva, priėmusi Lenkijos ultimatumą, galima sakyti, politiškai gerokai sutriko, pasijuto kaip niekad kariškai silpna, pažeidžiama ir likusi be patikimų sąjungininkų.

Tiesa, jeigu tikėtume to meto Lietuvos diplomatų, tarp jų ir *karo atašė*, pranešimais į Kauną, patys austrai, bent jau didžiama elito, dėl tokio savo istorijos posūkio labai nesijaudino. Štai vienas lietuvis diplomatas, komentuodamas situaciją, pabrėžė, kad po to, kai buvo įvykdytas anšliusas, dirbdami, dabar jau vokiečiams, austrai „*dar linksmiau juokiasi ir šoka priėmimuose*“. Tuo metu situacija Lietuvoje, priešingai, tik blogėjo: Vyriausybės autoritetas visuomenėje smuko, o nerimas dėl valstybės saugumo ir ateities stiprėjo.

Iš karto galima pagręžti, jog Europos skirtingos tautos ir valstybės, Lietuvos kaimynės, toli gražu nevienodai reagavo į Lenkijos ultimatumą Lietuvai. Lietuvos karo atašė Maskvoje plk. Kazio Skučo duomenimis, kuriems iš esmės pritarė ir pasiuntinys Jurgis Baltrušaitis bei Lietuvos karo atašė Paryžiuje plk. Juozas Lanskoranskis, lenkų ultimatumo dienomis Lietuva daugiausia politinio diplomatinio palaikymo, užuojautos, supratimo ir padaršinių sulaukė iš sovietų valdžios ir Maskvos gyventojų, Čekoslovakijos, Prancūzijos, Vokietijos, Amerikos, Turkijos, Latvijos, Estijos, Suomijos, taip pat kai kurių kitų šalių pareigūnų. O Japonijos, D. Britanijos, Vengrijos, Bulgarijos ir Italijos diplomatai ir kariškiai dėl Lietuvai gresiančio pavojaus liko abejingi arba visiškai neutralūs.

^{1*} Šia proga verta pažymėti, jog nuo 1920 m. lapkričio pabaigos, kai Lietuva ir Lenkija pasirašė sutartį dėl karo veiksmų pabaigos ir paliaubų, iki pat 1938 m. kovo vidurio vienokie ar kitokie incidentai prie Lietuvos–Lenkijos demarkacijos linijos buvo gana dažnas ir beveik įprastas reiškinys. Per kiek daugiau nei septyniolika tarpusavio nesantaikos ir politinės įtampas metų, negalutiniais skaičiavimais, įvyko apie pusantro šimto didesnių ir mažesnių incidentų, turėjusių skaudesnių ir ne tokių skaudžių padarinių. 77 kartus buvo apšaudyti Lietuvos pasieniečiai, pasienio gyventojai, jų sodybos arba tiesiog Lietuvos teritorija, 26 lietuvių pasienio policininkai ir kiti pareigūnai buvo pagrobti ir išardžius po trupesnio ar ilgesnio laiko paleisti (būta atvejų, kad pagrobti lietuvių pareigūnai lenkų nelaisvėje buvo laikomi iki pusmečio); 19 lietuvių pasienio policininkų ir pasienio sargybinių buvo sužeisti, sumušti arba sužaloti, o 7 pasienio policininkai ir sargybiniai tarnybos metu buvo nušauti arba mirė nuo žaizdų: pasienio sargybinis Justas Narkūnas, pasienio policininkas Vincas Sankauskas, pasienio policininkas Ignas Saliamonas, pasienio sargybinis Jonas Kizelevičius, vyresnysis pasienio policininkas, pamainos viršininkas Klemensas Želionis, pasienio sargybinis Jurgis Kybartas, pasienio policininkas Andrius Lazakovičius. Daug kartų Lietuvos pasieniečiai buvo nuginkluoti – iš jų pagrobti ginklai, šaudmenys, tarnybinės uniformos arba kitas valdiškas ir asmeninis turtas.

Smulkiai neanalizuosiu pasyvios ir neigiamos tarptautinės reakcijos, kalbėsiu tik apie teigiamą, pavyzdžiui, amerikiečių, čekoslovakų, estų ir prancūzų poziciją. K. Skučas rašte į Kauną raportavo: „*Užtat su ypatingu pasigėrėjimu aš čia turiu paminėti Amerikos karo attaché, kuris ne tik mums rodė savo palankumą, visiškai buvo mūsų pusėje, bet ir kitų tarpe skleidė ir stiprino mums palankią opinią. Panašiai elgėsi čekoslovakas ir iš dalies estų karo attaché. Prancūzus mūsų su lenkais reikalas domino tik tiek, kiek iš jo gali kilti karas, į kurį gali išivelti Rusija, Prancūzija, Vokietija. Prancūzų simpatijos neabejotinai mūsų pusėje.*“ Bet jie nenorėjo karo.

Komentuodamas pokalbį su prancūzų karo atašė plk. Palassé ir karo aviacijos atašė mjr. Donzeau užsienio reikalų ministrui Stasiui Lozoraičiui K. Skučas rašė: „*Pulkininkui atrodo, kad Lenkijai užpuolus Lietuvą sovietai turėtų padaryti viską, imtinai iki ginkluoto įsikišimo.*“ Prancūzas majoras esą pabrėžė, kad lenkų klastingumą patyrė dar 1919 m. vasarą, kai jie, norėdami nuslėpti savo karo veiksmus prieš Lietuvą, jį prievarta buvo uždarę vienoje sodyboje, ir kad jei SSRS, gindama Lietuvą, „*būtų priversta pulti Lenkiją ir vokiečiai Lenkijai nepadėtų, tai Prancūzija nuo karo susilaikytų. Tačiau jei įsikištų Vokietija, tai Prancūzija nedelsiant ateitų į pagalbą sovietams*“.

Gana įdomiai į Lietuvai kilusią problemą tuomet reagavo mūsų vakarinė kaimynė Vokietija. Vokietijos karo atašė Maskvoje gen. Köstringas ragino SSRS aktyviau ginti Lietuvą nuo Lenkijos. Beveik tuo pat metu diplomatiniais kanalais iš Berlyno į Kauną atskriejo žinia, kad Vokietija „*suinteresuota Lietuvos nepriklausomybe*“ ir Vokietijoje vėl atnaujinamos Lietuvos karininkų stažuotės, kurios dėl tarp šalių kilusio konflikto buvo nutrūkusios dar 1934–1935 m. Kaip galimą realiausią Lietuvos sąjungininkę ginantis nuo eventualios Lenkijos agresijos tuomet įvardijo Sovietų Sąjungą ir Čekoslovakijos diplomatai. Čekoslovakijos karo atašė Dasticho nuomone, nors dėl J. Stalino nesibaigiančių represijų Raudonosios armijos vadovybė yra smarkiai pairusi ir didelio masto operacijoms ar sudėtingesniems manevrams kol kas nepasirengusi, tačiau „*veikti masė ir pulti frontaliai*“ lenkus ji gali sėkmingai ir jau per 3–4 savaites „*būtų prie Vyslos*“.

Panašiai mąstė ir Prancūzijos, o iš dalies ir Vokietijos karo specialistai, kurių įsitikinimu, nors 1938 m. pavasarį SSRS karinė vadovybė atrodė pastebimai nukraujavusi, tačiau Raudonosios armijos „*technika, apsiginklavimas ir masė sudaro ganėtiną pajėgą SSSR vienai ir greitai apsidirbti su lenkais*“. Apie SSRS, kaip realią būsimą sąjungininkę, artėjant globaliam susidūrimui su Trečiuoju reichu ir Japonija, tuomet vis dažniau kalbėjo ir JAV diplomatai Maskvoje. Kaip matyti iš išlikusių istorinių šaltinių, būtent tokia tarptautinė reakcija ir tokie SSRS geopolitinės reikšmės, politinio ir karinio potencialo vaidmens vertinimai Lietuvos karinei diplomatijai

artėjančios valstybingumo katastrofos išvakarėse padarė nemažą įspūdį, lėmė tam tikras išvadas ir sprendimus. Juo labiau kad ir pati SSRS ne tik nesikratė skiriamo vaidmens, bet uoliai jį plėtojo. Štai SSRS ambasadorius Prancūzijoje Jakovas Suritzas Lietuvos pasiuntinį P. Klimą tikino: *„Mes esame savo teritorijose niekieno neįkandami ir nieko nebijome... Pagaliau tas pats Hitleris daugiausia mūsų bijo ir tik mes sudarome jam susirūpinimą. Kada japonai, kilus konfliktui su mumis, prašė vokiečių paramos, Hitleris, nepaisydamas savo antikomunistiško pakto, atsisakė, aiškindamas paktą tik moralės paramos prasme. Hitleris mus nuolatos kolioja ne tam, kad mus pultų, o tam, kad prancūzus ir anglus atbaidytų nuo sovietų ir tuo būdu lengviau galėtų su jais apsidirbti. Juk toks jau paradoksas, kad Hitleris mus tik keikia, o prancūzus ir anglus „muša“. Dar neseniai Hitleris siūlė mums kreditus – 200.000.000 markių.“*

1938 m. kovą, apibendrindamas išsigalinčias niūrias tarptautinių santykių tendencijas, Lietuvos apgailėtiną situaciją regione ir kitas su Lenkijos ultimatumu susijusias diplomatines ir karines pamokas, plk. K. Skučas užsienio reikalų ministrui ir Lietuvos kariuomenės Vyriausiojo štabo II skyriaus viršininkui apie Varšuvos politiką rašė: *„Prasidėjo vylingų apgaulių ir brutalių klastos, brutalių „diplomatijos“ su Lenkija santykių epocha, kuri mums primesta ginklo jėga, nežada šviesios ateities.“* Todėl tokiomis aplinkybėmis, *„kol dar ne vėlu, paramos nepriklausomybės apgyimui naudinga ieškoti Maskvoje. Vargu ar lenkai žvangintų ginklais prieš mus, jei žinotų kad Raudonoji armija yra pasirengusi smogti Gardino kryptimi“*. Pažymėtina, kad K. Skučo nuomonei daugmaž linko pritarti ir plk. Lanskoranskis.

Šiandien, į situaciją žvelgdami retrospektyviai ir jau žinodami visus vėlesnius įvykius, taip pat ir liūdną, tragišką plk. Kazio Skučo likimą 1940–1941 m., galime tik spekuliatyviai svarstyti, kas gi lėmė būtent tokius, o ne kitokius lietuvių karinės diplomatijos prioritetus 1938 m. pavasarį. Gana kvalifikuotą atsakymą, manau, galime rasti tuose pačiuose Skučo paliktuose diplomatinuose dokumentuose, iš kurių matyti, kad ilgus metus dirbdamas Maskvoje, bendraudamas su Raudonosios armijos vadais ir įvairių Europos ir kitų pasaulio šalių kariškiais diplomatais, taip pat ir amerikiečiais, jis įsitikino, kad eventualiaame kare su Lenkija Lietuvai realiausiai galėtų padėti Rusija.

Lietuvis pulkininkas buvo įsitikinęs, kad SSRS tam turi pakankamai jėgų. Jos vakariniame pasienyje sutelktos dvi stiprios operacinės grupės: viena – Kijevo karinėje apygardoje, turinti stiprų rezervą Charkove, kita – Baltarusijoje, kurios dar stipresnis rezervas buvo Maskvos apygardoje. O Tolimuosiuose Rytuose parengta kautynėms su japonais dar stovėjo ir trečia – *Atskiroji Rytų armija*. Kaip ir nemaža dalis ar net dauguma Lie-

tuvos karinės diplomatijos atstovų, plk. K. Skučas linko manyti, kad Baltijos „*valstybių grandinė garantuoja sovietų vakarinių sienų saugumą*“. Todėl Maskva tiesiog geopolitiškai suinteresuota Lietuvos nepriklausomybe.

Kaip Kremliaus geopolitinis interesas Baltijos jūros šiaurrcyčiuose gali pasitarnauti ir Lietuvos nepriklausomybė. Skučas 1938 m. pavasarį optimistiškai rašė: „*Atrodytu, kad mūsų karo su lenkais atveju gindami savo interesus sovietai mato du galimus scenarijus: a) karas su lenkais tikslu sutrukdyti Lietuvos okupaciją ir lenkų priėjimą prie Baltijos jūros – tuo būdu sovietai mums padėtų apginti nepriklausomybę; b) lenkams puolant Lietuvą sovietai tiesiog okupuoja Latviją bei Estiją ir taip ne tik užkerta kelią Lenkijos įtakai Baltijos jūros šiaurės rytų baseine, bet ir praplečia savo dabar susiaurėjusį „langą“ į Europą.*“ Tačiau kas bus po to, kai didžioji Rytų kaimynė apgins Lietuvą nuo Lenkijos puolimo ir „praplės“ savo „geopolitinį langą“ į Europą, Kaune, regis, galvota nelabai daug ir nenoromis.

Kodėl Antrojo pasaulinio karo išvakarėse Lietuvos kariniai diplomatai mieliau linko pasikliauti Maskva nei Varšuva, regis, būta bent kelių svarbesnių priežasčių:

1) tarpukario metais Lietuva *de facto* neturėjo tiesioginės sienos su Sovietų Sąjunga ir tiesiogiai jos keliamos grėsmės neįjutė;

2) Lenkija buvo aneksavusi Lietuvos Respublikos sostinę, o kartu ir platus lietuviškų etninių žemių tolimojo užnugario ruožą („hinterlandą“); vienintelė valstybė Europoje ir pasaulyje, kuri formaliai juridiskai ir politiškai deklaravo Vilniuje ir Vilnijoje vis dar pripažįstanti Lietuvos suverenitetą, buvo SSRS. Vaizdžiai tariant, lietuvių akyse ir lietuvių kelyje į Vilnių *de facto* ir *de jure* Lenkija 1938–1939 m. jau stovėjo lyg kokia nepajudinama *force majeure*, kurią, susiklosčiusiomis aplinkybėmis, žinoma, nebūtinai Lietuvos naudai, galėjo įveikti tik kita panaši jėga, veikianti tarsi kokia antikinė tragedijos arba vėlyvųjų viduramžių teatro *Deus et machina*;

3) dėl to, kad buvo prarasta istorinė sostinė, o lietuviybė metų metais Vilnijoje slopinama ir persekiojama, antilenkiškumas tarpukario Lietuvoje, tiksliau – lietuvių politinėje sąmonėje, iš politikos jau buvo spėjęs virsti religija. Politikos esminis bruožas yra veikimas, o religijos – tikėjimas. Bet kokio veikimo pagrindas yra praktika ir pragmatizmas, o bet kokios religijos – mitas ir ritualas. Todėl nenuostabu, kad tarpukario Lietuvos politikoje, taip pat ir karinėje diplomatijoje, lenkiškumą labiau buvo linkstama traktuoti kaip viduramžių katalikai traktavo protestantizmą.

Antilenkiškumo inercija XX a. 4-ojo dešimtmečio antroje pusėje Lietuvoje buvo įgijusi tokį pagreitį, kad jos nesustabdė nei pamokantis Lenkijos valstybės žlugimas 1939 m. rudenį, nei Vilnijos faktinis susigrąži-

nimas. Lietuvos karo atašė Paryžiuje plk. Juozas Lanskoranskis Lietuvos politiką lenkiškumo atžvilgiu 1940 m. pradžioje siūlė taip modeliuoti:

„Su lenkais, jei norima karo pabaigoje turėti ten tvirtesnes pozicijas, Vilniuje reikia mažiausiai daryti ceremonijų. Dėkingumo už tai nebus, o bus tik tvirtinimai, kad lenkybė yra tokia moralinė jėga, kurios jokie persekiojimai neįveikia. Visa, kas lenkiška, pasilik – bus jų, lenkų, nuopelnas, bet ne mūsų tolerantiškos bei humaniškos politikos išdava. Aš asmeniškai manau, kad ir oficialiųjų sluoksnių tariamas mūsų link „supratimo“ reiškimas yra tik tam tikras laikinas manevras mums migdyti, kad būtume tolerantiškesni. Pirmon eilėn reikia visai uždaryti universitetą ir, jei galima, visas lenkiškas mokyklas. Kraštą reikia valdyti kieta ranka, priverstinai reikalauti mūsų kalbos viešo naudojimo. Gera, žinoma, būtų, kad mūsų tolerancijos faktas taip ir pasiliktų užsieny kaip faktas. Jis dabar yra ir sudaro mums daug simpatijų, tačiau tylomis reikia rauti lenkybę kaip piktžolę. Juo daugiau būsime tiek socialinių reformų, tiek administracinių veiksnių kraštui inkorporuoti padarę – juo tvirčiau tame krašte sėdėsime, jei kartais susidarys sąlygos lenkams vėl į tą kraštą pretenzijų reikšti.“

Tuo pat metu pasiuntinys Paryžiuje Petras Klimas užsienio reikalų ministrą Juozą Urbšį energingai ragino mesti visus darbus, rasti valstybės ižde pinigų ir suomių generolo Carlo Gustafo Mannerheimo pavyzdžiu nedelsiant pradėti statyti Lietuvos gynybos liniją nuo... vokiečių ir sovietų jau nugalėtos Lenkijos. 1940 m. sausio 12 d. pasiuntinys beveik apimtas panikos į Kauną ministrui rašė:

*„Lenkų kariuomenės sudarymas Prancūzijoje, atrodo, galutinai išspręstas tiek lenkų susitarimais su prancūzų ir anglų vyriausybėmis, tiek pačių anglų-prancūzų tarpusavio susitarimu. Tos kariuomenės išlaikymas taip pat įtraukiamas į anglų-prancūzų karo biudžetą, kurio 3 dalį pasiūma anglai ir 2 dalis prancūzai. Kalbama, kad tokios kariuomenės iš esamų čia lenkų būsių galima sudaryti maždaug 100.000. Mokymas ir apginklavimas eis prancūzų pavyzdžiu. To eventualumo akivaizdoje mums tenka jau dabar galvoti apie savo apsigynimą. Man nėra jokios abejonės, kad lenkai, jei tik jie atsidurs Lenkijoje su ta savo kariuomene, tai pirmų pirmiausia savo narsumą jie nukreips prieš Lietuvą. Jokiems šių dienų pareiškimams ir tikinimams mes neturime teikti vertės. Lenkai ir šį kartą nieko nebus išmokę ir taip pat nei anglai, nei prancūzai piršto nepajudins prieš lenkų fantazijas, kaip tat buvo 1919–20 metais. Todėl reikia viską daryti, kad neatsidurtume padėtyj, kurioj buvome 1920 metais, kada Želigovskis prie Vilniaus rado beveik tuščią vietą. Mums reikalinga forsuo tu tempu jau dabar statyti savąją **Gedimino ar Mindaugo liniją** išimtinai nuo galimos lenkų veržimosi pusės. Suomių pavyzdys čia yra be galo pamokomas. Jei jie nebūtų turėję Mannerheimo linijos įtaisymų – jie šiandien būtų atsidūrę visai*

kitokioj padėtyj. Ir jei mes būtume turėję prie Vilniaus 1920 metais nors tą dalį kariuomenės, kuri buvo sukišta į Seinus ar Augustavą, tai nebūtų gal visai buvę ir Vilniaus problemos. Neturėdami resursų gynimosi linijai įtaisyti iš visų pusių, nei nuo Vokietijos ar Rusijos pusės, turime visas pastangas sukoncentruoti pietuose, nes tik iš ten yra galimas atakos pavojus.“

Bene didžiausias paradoksas šiuo atveju yra tai, kad gynybos nuo Lenkijos planų idėjas ir jų įgyvendinimą lietuviai pradeda gvildinti tuomet, kai Lietuvos valstybės teritorijoje jau veikia SSRS karinės bazės, o Lenkijos valstybė jau yra *Post Mortem*;

4) lietuvių karinių diplomatų skepsį Lenkijos valstybės atžvilgiu kurstė ir aiškiai nepamatuotas, o kartais net pernelyg vaizdžiai besikertantis su realijomis lenkų kolegų savęs pervertinimas. Štai Lenkijos ambasadorius Paryžiuje Juliuszas Łukasiewiczzius, Lenkijos karo atašė Prancūzijoje plk. Pinowskis ir atašė plk. Pawlikowskis karo išvakarėse J. Lanskoranskiui ne kartą visai rimtai aiškino, kad „Lenkija esanti visai pasirošusi karui ir jo nebijanti. Vokiečių jėgos nesančios tokios didelės, kaip daug kas apie tai galvoja. Vokiečiai trūksta gerų kadrių ir ypač motorizuotų dalių komandos. Vokiečių armija labai gerai prisistato paraduose – ir tai atsitinka, kad nėra kam pagendančių motorų sutvarkyti – o mūsųje ji tuojau subyrėtų dėl apmokytos vadovybės trūkumo“. Turint galvoje, kad vos po kelių mėnesių tie patys lenkų diplomatai jau beviltiškai „baisėjosi vokiečių judamomis tvirtovėmis“ – karo lėktuvų, tankų ir motorizuotųjų pėstininkų dalių smūgiais Lenkijos miestams, galima konstatuoti, kad ši lenkų karinės diplomatijos viešųjų ryšių akcija nebuvo labai sėkminga, o lietuvių karinių diplomatų skepsis dėl pietinių kaimynų didybės – visai be pagrindo. Beje, plk. J. Lanskoranskiui auksčiau minėti kolegų lenkų pasakojimai įstrigo. Jau subyrėjęs Lenkijos valstybei, 1939 m. gruodį, prisimindamas juos viename savo raporte, išsiųstame į laikinąją sostinę, užsiminė, kad „didybės manija vietos lenkai tebeserga, kaip jie sirgo“ iki karo pradžios.

Vietoj išvadų, arba Nacionalinės istorijos demaskavimas

Reziumuojant galima konstatuoti pora svarbesnių dalykų. Pirma, reikia pripažinti, kad Antrojo pasaulinio karo išvakarėse Lietuvos kariniai diplomatai iš principo strategiškai gana teisingai pasirinko (apskaičiuavo) artėjančio globalinio susidūrimo nugalėtoją (nugalėtojus). Tačiau, nepaisant šios gana taiklios geopolitinės dėlionės ir tam tikrų politinių

ir diplomatinį bandymų susitapatinti su eventualiais nugalėtojais – būsimaisiais antinacistinio fronto sąjungininkais, – Lietuvos valstybei Antrojo pasaulinio karo padariniai buvo skaudūs ir nevienareikšmiai: valstybingumas *de facto* prarastas – šalis pusę amžiaus kentė vieno iš Antrojo pasaulinio karo nugalėtojų okupaciją. Kita vertus, Sovietų Sąjungos okupuota, sovietizuota ir aneksuota Lietuva gavo progą įgyvendinti savo tautinės valstybės teritorinę programą. Pirmą kartą istorijoje tautinė lietuvių valstybė savo teritorijoje vienu metu sujungė pietrytines ir vakarines žemes, atgavo istorinę sostinę Vilnių ir vienintelį jūrų uostą Klaipėdą. Šie laimėjimai svarbūs ir šiandien.

Antra, žvelgiant į šiandienę beveik vien skambia retorika ir didinga istorija ginkluotą Lietuvą, prasminga klausti: ar tarpukariu, o ypač Antrojo pasaulinio karo išvakarėse Lietuva ir lietuviai iš tiesų neturėjo jokios kitos – šviesesnės – alternatyvos savo valstybinei egzistencijai išsaugoti, tik tą, kurią lėmė didžiųjų valstybių interesai ir susiklosčiusi tarptautinių santykių konjunktūra? Jeigu sutiktume, jog jokių alternatyvų nebuvo, vadinausi, pripažintume, kad istorijos mokytis nereikia, nes toks mokymasis – beprasmiškas. Kam mokytis, jei nėra ko išmokti? Kita vertus, jeigu imtume lengva ranka istorines alternatyvas brėžti popieriuje, labai greitai atsidurtume prieš dilemą – *kas būtų, jeigu būtų?* Todėl šiandien, netvirtindamas pirmo ir neneigdamas antro, pabandysiu pasukti trečiu keliu – istoriją paaiškinti remdamasis ja pačia. 1938–1940 m. Lietuvos politinės situacijos raida ir jos atomazga iš esmės buvo „užprogramuota“ visoje LDK, Abiejų Tautų Respublikos ir Pirmosios Respublikos istorijoje, remiantis jos logika ir eiga: 1385-ųjų Jogailos vedybų su Jadvyga akte, 1569-ųjų Liublino unijoje, 1791-ųjų Gegužės 3-iosios konstitucijoje ir 1918-ųjų Vasario 16-osios Akte. XVI a. antroje pusėje padedant Lenkijos Karūnos ir jos žemių kariuomenei mes dar kelis šimtmečius spyrėmės Maskvai ir išlaikėme jau byrančią, iš rankų slystančią savo daugiatautę valstybę – Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, o XX a. pirmoje pusėje, jau naudodamiesi radikaliam modernėjančios Rusijos politine ir diplomatine parama, įtvirtinome Vasario 16-osios idealą – savo nacionalinę valstybę – Lietuvos Respubliką. Ir nežiūrint į tai, kad 1990-ųjų Kovo 11-ąją formaliai buvo deklaruotos sąsajos su 1918-ųjų Vasario 16-ąją, realiai po Kovo 11-osios Lietuva atsidūrė geopolitinėje situacijoje, kuri buvo susidariusi iki Jogailos valdymo, kai žygiai į Rytus buvo skirti išitvirtinti Vakaruose. Kai istorinį kelią tautai tenka pradėti iš naujo: ieškant savo kultūrinės tapatybės, sąjungininkų ir sienų, kovojant su priešais, prietarais ir senais dievais, atsisakant mito, kad emociškai hiperbolizuota mūsų nacionalinė istorija yra vienintelė mūsų verta tiesa ir tikrovė.

2 dalis

Lietuvos karinės diplomatijos perspektyva

Ambasadorius Eitvydas Bajarūnas

Užsienio reikalų ministerijos politikos direktorius

Užsienio politika ir gynyba: kartu ar atskirai?

Atsakydamas į klausimą: „Užsienio politika: kartu ar atskirai?“, galėčiau pateikti labai trumpą atsakymą – „taip“. Esame per maža šalis, kad galėtume sau leisti turėti skirtingą ekonominę, gynybos, energetinę ir užsienio politiką. Visgi, kadangi mano pranešimas yra įtrauktas į konferencijos sesiją, skirtą karinės diplomatijos perspektyvai aptarti, norėčiau šią mintį šiek tiek paplėtoti ir pasidalyti praktiniais pastebėjimais.

Pradėčiau nuo bendrų dalykų. Kaip ir mano įvardytos skirtingos politikos, taip pat egzistuoja ir skirtingos diplomatijos formos. Diplomatiroje jau susigyvenome su sąvoka „ekonominė diplomatija“. Ne vienas mano kolega diplomatas, ypač dirbantis dvišalėje atstovybėje, žino, kas yra „kultūrinė diplomatija“. Sąrašą būtų galima tęsti. Šios skirtingos diplomatijos formos tiesiog nusako XXI amžiaus diplomatijos būklę. Dabarties diplomatas – tai ne tas siauras protokolines ar reprezentacines funkcijas atliekantis šalies atstovas. Dabarties diplomato veikla apima tiek politinius, tiek kultūrinius, tiek verslo atstovavimo, tiek tarptautinės saugumo politikos aspektus. Kita vertus, dabarties diplomatas nėra tik URM atstovas. Plačiąją prasme diplomatai – šalies atstovai – yra ir Lietuvos verslo žmonės, kultūros darbuotojai, kariškiai. Taigi, diplomatijos ir gynybos sąsaja yra labai akivaizdi.

Būtų galima lengvai įrodyti, kad KAM yra viena iš tų „brolišku“ institucijų, su kuriomis Lietuvos diplomatams tenka bendradarbiauti dažniausiai. Tai lemia šiandienos pasaulinės politikos ir diplomatijos realijos, kurios neretai įvardijamos tokiomis sąvokomis kaip „visa apimantis požiūris“ (*comprehensive approach*), „švelni jėga“ (*soft power*), kai šalys, siekdamos įgyvendinti savo užsienio politikos tikslus, pasitelkia platų arsenalą įtakos instrumentų (karinių, diplomatinių, civilinių). Čia būtų galima paminėti paskutinius svarbesnius tarptautinės politikos įvykius Vakarų Balkanuose, Afganistane, Gruzijos ir Rusijos konfliktą, kuriuos sprendžiant buvo pasitelkta gana daug įvairių priemonių – pradedant karine pagalba ir baigiant vystomuoju bendradarbiavimu.

Lietuvoje, atkūrus nepriklausomybę, tiek krašto apsaugos, tiek užsienio reikalų sistemos, ambasadų tinklas buvo kuriami kartu ir beveik „nuo nulio“. Todėl galima kalbėti apie tam tikrą diplomatijos ir gynybos vektorių simbiozę: šių svarbių mūsų valstybei institucijų efektyviausio bendradarbiavimo santykio ieškome kiekvieną dieną. Niekas nesuskaičiuos, kiek bendrų posėdžių buvo skirta Lietuvos laikysenai svarstant naują NATO strateginę koncepciją ar Lietuvos dalyvavimo Afganistano operacijose klausimus.

Nors URM nevykdo Lietuvos gynybos funkcijos, diplomatams tenka rūpintis ir saugumo politika. Juk įgyvendindami ES Rytų kaimynystės politiką, prisidedami prie Ukrainos integracijos į Europą, stengdamiesi užtikrinti NATO atvirų durų politiką ir tarpininkaudami Gruzijos siekiam tapti šio sėkmingiausio gynybinio aljanso nare, nors ir nelaikydami rankose ginklo, kuriame Lietuvos saugumą. Gal ir ne veltui diplomatija yra vadinama pirmąja „fronto linija“ (ypač tai taikytina mažai šaliai, neturinčiai stipraus „užnugario“). Afganistanas, NATO, gynybos planai, CFE, kibernetinis ir energetinis saugumas, kova su piratavimu, taikdariškos misijos – tai tik keletas temų, labai svarbių temų, kurias tikriausiai, galima drąsiai sakyti, kiekvieną dieną ir ne po kartą tenka aptarinėti su savo kolegomis čia, Vilniuje, ar užsienyje darbo komandiruočių, konsultacijų, derybų metu. Tai tos pačios temos, su kuriomis kasdien susiduria KAM kolegos, kurios vyrauja formuluojant išakymus ir užduotis, praktiškai yra Lietuvos kariuomenės kasdienybė. Todėl tampa labai svarbus visų lygių tarpinstitucinis bendradarbiavimas, pozicijų koordinavimas ir kasdienis keitimasis informacija.

Aišku, žiūrint iš institucinės perspektyvos, ne visada į tuos pačius procesus visų požiūris vienodas. Sakykime, sprendimą prisiimti Lietuvai vadovauti Afganistano Goro provincijos atkūrimo grupei (PAG) tuomet lėmė ne tiek politinė valia, kiek kariškių nuomonė, kad tai būtų svarbus žingsnis tobulinant Lietuvos kariuomenę. Šiandien, turėdami omenyje ilgalaikę perspektyvą, galime teigti, kad mūsų įdirbis Afganistane neliko nepastebėtas. Mūsų karių ir civilių veikla aukštai vertinama, už tai dėkojama oficialių susitikimų metu (ypač JAV). Tačiau ateityje priimant tokius svarbius Lietuvai sprendimus turi būti užtikrinta valstybės interesų viršenybė prieš institucinius interesus. Nepaisant to, kad Lietuvos išitraukimas, ypač karinis, prideda Lietuvai daug „balų“ tarptautinėje politikoje, parodo, kad ji nėra tik saugumo „vartotoja“, ši veikla turi ir didžiulę kainą. URM požiūriu, mūsų civilinis dalyvavimas Afganistane niekada nebus prioritetas skirstant išteklius. Tai aiškinama tuo, kad

šios institucijos svarbiausi uždaviniai yra diplomatinio tinklo veiklos užtikrinimas, konsulinių paslaugų teikimas, užsienio lietuvių reikalai, ES reikalų koordinavimas ir t. t.

Bet mus sieja ne tik probleminės sritys. NATO kasmet vykstančios krizių valdymo pratybos – geras pavyzdys, kaip diplomatai ir kariškiai kartu kuria bendrus produktus saugumo ir gynybos srityje. Lietuvos užsienio reikalų ministerija, Krašto apsaugos ministerija, Gynybos ir Jungtinis štabai ir kitos institucijos aktyviai dalyvauja kasmečiuose šioms pratyboms planuoti skirtuose renginiuose, taip pat ir pačių pratybų aktyviojoje fazėje. Tai geras pavyzdys, kaip yra derinami kariniai ir politiniai saugumo ir gynybos politikos elementai.

Gynybos politika tam tikrais atvejais netgi „tempia“ užsienio politiką. Galima teigti, kad būtent saugumo politikos segmentas sudaro bendradarbiavimo su JAV pagrindą: sėkminga mūsų Specialiųjų pajėgų veikla Afganistane, Goro provincijos atkūrimo grupės veikla, Baltijos šalių NATO gynybos planai ir t. t. Čia mane galėtų papildyti Lietuvos gynybos atašė JAV ar jo pavaduotojas, kuris kasdien su mūsų ambasados Vašingtone diplomatais siekia plėtoti Lietuvos ir JAV bendradarbiavimą. Aš neatsitiktinai paminėjau gynybos atašė pareigybę. Tai puikus mūsų institucijų praktinio bendradarbiavimo pavyzdys. Galima būtų vardyti daug sėkmingo ambasados darbuotojų ir gynybos atašė kasdienio darbo pavyzdžių, tačiau yra ir sunkumų:

- Atstovybės prie NATO darbo optimizavimas (integruota atstovybė). Vertinant Lietuvos atstovybės prie NATO darbo organizavimą kren-ta į akis komplikuoja, mažai valstybei perteklinė organizacinė struktūra: dabar dirbantiems KAM, kariuomenės, URM, VSD, PAG atstovams skiriamas skirtingas finansavimas, jie turi 2 atskirai veikiančias kanceliarijas, 3 sekretoriatas, o tai neprisideda prie efektyvesnio Lietuvos interesų atstovavimo. Šią problemą galėtų išspręsti integruota atstovybė, kurioje būtų optimizuotas padalinių skaičius, pasidalijimas funkcijomis ir atsakyta perteklinių grandžių.

- Gynybos atašė, atstovaujantys keletui šalių. Ambasadų, kurių atašė, kaip, pavyzdžiui, gynybos atašė Kopenhagoje, dėl lėšų taupymo priversti „dengti“ keletą šalių (o tai kartais sunku net fiziškai), veikla ilgainiui virsta daugiau formaliu ar epizodiniu atstovavimu. Ambasadoje, kurioje gynybos atašė nereziduoja, svarbiausias jo funkcijas paprastai atlieka ambasadorius ar kitas diplomatas, kuriojantis tos šalies politiką. Tokiu atveju svarbu, kad diplomatas būtų susipažinęs su pagrindiniais karybos klausimais, išmany-

tu Lietuvos saugumo politiką, žinotų kariuomenės aktualijas.

- Trumpalaikės stažuotės KAM ir URM darbuotojams. Galbūt būtų naudinga organizuoti trumpalaikes (1–2 mėn.) URM ir KAM pareigūnų stažuotes vieni kitų institucijose prieš vykstant dirbti į atstovybes užsienyje (panašiai kaip JAV diplomatai, kitų ministerijų ekspertai, kariškiai, kurie baigia kursus specialioje mokymo įstaigoje Virdžinijos valstijoje). Juk būsimam Lietuvos gynybos atašė Maskvoje, kuris puikiai išmano Lietuvos kariuomenės reikalus, būtų naudinga keletą mėnesių padirbėti URM Rusijos skyriuje, susipažinti su turimais dvišaliais teisės aktais, esamomis bendradarbiavimo programomis, rengiamais vizitais ir kitais aktualiais dvišaliais klausimais. Atitinkamai URM diplomatams, vykstantiems į Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybes, kuriose, labiausiai tikėtina, teks susidurti su karybos terminija, būtų naudinga dalyvauti gynybos atašė susitikimuose ar iš dalies atlikti šias funkcijas, taip pat, tarkime, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje išklausyti trumpą kursą apie Lietuvos kariuomenės aktualijas.

Tada dirbant diplomatinėse atstovybėse būtų geresnis savitarpio supratimas, tinkamai vyktų gynybos atašė padalinio ir likusios diplomatinės atstovybės (diplomatų, techninio personalo) apsikeitimas informacija. Optimizuojant skirtingų institucijų informacinius, finansinius, pagaliau žmogiškuosius ir intelektualius išteklius galima gerokai padidinti ir pačios diplomatinės atstovybės darbo efektyvumą. Juk dirbdami ambasados ir specialiose misijose mes atstovaujame ne KAM ar URM, o Lietuvos valstybei, jos užsienio politikos ir nacionalinio saugumo interesams.

Aišku, tiek URM, tiek KAM atstovams reikėtų pratintis žiūrėti plačiau. Šiandienos realijos rodo, kad turime daugiau užsienio politikos prioritetų ir be narystės ES ir NATO išsipareigojimų: aktyviai dirbame su savo kaimynais, plėtojame regioninį bendradarbiavimą, tačiau negalime tuo apsiriboti. Besikeičiantis pasaulis, vis aktualesne tampanti piratavimo problema koreguoja politinę geografiją ir verčia peržiūrėti įprastinę Lietuvos užsienio politiką. Juk stengdamiesi išlaisvinti prie Somalio krantų įkaitu tapusį Lietuvos pilietį suprantame, kad patekome į keblią padėtį. Neturėdami savų pajėgumų regione, krepiamės į šalis partneres pagalbos. Šiuo požiūriu – norima „gauti“, bet ar pakankamai „prisidedame“? Todėl vertėtų pagalvoti apie aktyvesnį mūsų karių dalyvavimą JT misijose (taip pat ir tolimesnėse šalyse). Aktyvesnis dalyvavimas JT misijose sustiprintų ir Lietuvos, kaip kandidatės į nenuolatines JT Saugumo Tarybos nares, pozicijas.

Dr. Vaidotas Urbelis

Krašto apsaugos ministerijos Euroatlantinio bendradarbiavimo departamento direktorius

Užsienio politika ir gynyba: kartu ar atskirai?

Įvadas

Užsienio politika ir gynyba visada yra karštų akademinių svarstymų objektas – tiek biurokratai, tiek akademikai diskutuoja dėl jų tarpusavio sąveikos ir ryšio glaudumo. Yra skirtingų nuomonių, tačiau mūsų diskusiją norėčiau pradėti nuo fundamentalaus klausimo – ar mes iš tikrųjų norime, kad šios dvi sritys būtų idealiai suderintos? Kitais žodžiais – ar kariuomenė turi tik ginti tėvynę, ar jiniai yra ir užsienio politikos įrankis? Keletas prielaidų turėtų sudaryti galimo atsakymo pagrindą:

- Kad ir kokia būtų valstybės užsienio politika, pagrindinė kariuomenės funkcija – ginti tėvynę – išlieka, nebent toji valstybė yra tokia kaip Liuksemburgas ir jai nekyla jokių karinių iššūkių. Kai kyla pavojus valstybės egzistencijai, gynyba yra svarbiau už viską, įskaitant ir užsienio politiką.

- Naujų grėsmių akivaizdoje reikia stabdyti grėsmes ten, kur jos kyla, t. y. ne savo teritorijoje, o už jos ribų. Čia užsienio politika ir gynyba susipina, o kariai turi būti pasirengę atlikti naujas funkcijas.

- Kartais karinė galia gali būti panaudota kaip diplomatijos svertas. Ypač mažoms valstybėms apsimoka remti didesnes jų kovoje, kad už tai gautų nuolaidų kitose srityse. Juk Lietuvos karių dalyvavimas Irake buvo geras įrankis mūsų tinkamumui NATO įrodyti. Ypač tai akivaizdu analizuojant santykius su JAV, kur pagrindinis mūsų santykių svertas yra karinis.

Pažvelgus atidžiau matyti, kad abi sritys smarkiai įsiveržusios „į viena kitos daržą“ – karinė jėga pravarti užsienio politikams, o kariams – diplomatų parama. Todėl užsienio politikos ir gynybos santykis bus nevienareikšmis. Nacionaliniai interesai visada liks tie patys – tiek KAM, tiek URM dirba valstybei, įgyvendina Lietuvos, o ne savo interesus. Tačiau šakiniai interesai gali kirstis.

Mažose valstybėse, tokiose kaip Lietuva, ši užsienio ir gynybos politikos sankirta įgauna dar didesnę reikšmę, nes abi sritys, papildydamos viena kita, leidžia mažai valstybei pasijusti svarbesnei ir galingesnei. Užtikrinti šią sąveiką nėra lengva, tačiau įmanoma. Tam reikia kelių esminių dalykų: sutarimo dėl pagrindinių užsienio ir gynybos politikos kryptių, kad jos nesikeistų po kiekvienų rinkimų; visuomenės ir elito noro, net spaudimo; institucijų koordinavimo.

Lietuvoje kol kas šio suderinamumo trūksta, todėl „perbėgsiu“ pagrindines sritis, trumpai įvardydamas didžiausius mūsų laukiančius iššūkius.

1. Elitarizmas

Ne kartą konstatuota, kad Lietuvos strateginė kultūra yra elitaristinė. Nėra kritinio požiūrio iš šalies į užsienio ir gynybos politiką, suinteresuotų grupių, kurios reikalautų suvienyti pastangas.

Gynyba ir tarptautiniai reikalai suvokiami kaip „valdžios biznis“, piliečiai neturi intereso ir nesidomi šiomis sritimis. Net Rusijos pratybos „Zapad“, kurių metu buvo imituojama karinė ataka – veiksmai prieš Lietuvą, ir branduoliniai ginklai Karaliaučiaus srityje sukėlė tik pavienių piliečių ir politikų pasipiktinimą.

Lietuvos užsienio ir gynybos politikoje vyrauja biurokratinis elitas. Galima įvardyti keletą šio reiškinių priežasčių:

- menkas akademinės visuomenės vaidmuo (nėra daug saugumo ekspertų, be to, nemažai jų dirba ir valstybės institucijose, o tai varžo jų galimybes eiti į visuomenę);
- silpna žurnalistika (tik 4–5 žurnalistai nuolat rašo saugumo temomis);
- partijos ir frakcijos neturi patarėjų saugumo klausimais, todėl, kai kyla diskusijų, politikai kalba „nuo savęs“;
- žmonėms saugumo problematika nėra įdomi (skirtingai negu JAV, Lietuvoje rinkimų, aiškindamas saugumo „darbotvarkę“, nelaimėsi).

Dėl tokio uždaro saugumo ir gynybos klausimus sprendžia maža žmonių grupė. Galime į tai savikritiškai pažiūrėti – juk matome uždara ratą: patys dirbame šioje srityje, patys rengiame konferencijas, patys vieni kitus mokome, o paskui patys įgyvendiname. (Tai gali būti ir privalumas, nes, kai mažiau veikėjų, lengviau koordinuoti veiksmus.)

2. Segmentacija

Segmentacija – tai kultūrinis ir institucinis saugumo ir gynybos sektoriaus pasidalijimas. Lietuvoje nėra forumo, kuris suveda žmones, kad iš daugelio įvairių nuomonių būtų kuriama bendra politika. Šio reiškinio priežastys – tiek institucinės, tiek kultūrinės:

- Žlugo Krizių valdymo centro, kuris turėtų vienyti visų institucijų pastangas, idėja;
- nėra tarpinstitucinės darbuotojų rotacijos;
- nėra Valstybės saugumo tarybos, Valstybės gynimo taryba neturi įgaliojimų ir pakankamai žmonių jos veiklai paremti, Užsienio politikos koordinavimo grupė – reprezentatyvi, tačiau nesirenka ir taip pat neturi įgaliojimų;
- per Vyriausybės posėdžius kiekvienos įstaigos rūpestis – „prastumti“ savo klausimą. Vyriausybės kanceliarija – maža ir silpna.

Šioje institucinėje painiovoje gelbsti neformalūs ryšiai ir geranoriškumas. Juk iki šiol nėra buvę tokio atvejo, kad smarkiai išsiskirtų URM ir KAM pozicijos tam tikrais klausimais. Bet ar tai pakankamas tolesnės veiklos pagrindas? Juk visi esame žmonės, kurie pykstasi, turi ambicijų... Kas bus, jei rinkimus laimės partijos, kurių gynybos ir saugumo vizijoms visiškai skirtingos? Šiuo atveju institucinė struktūra galėtų sušvelninti šiuos skirtumus, suteikti nors menką postūmį bendrai veikti.

Tarptautinių operacijų politika galėtų tapti svarbiu įrankiu, suartinančiu URM, KAM ir kitų nacionalinio saugumo institucijų politikas. Dabar, formaliai žiūrint, URM beveik neįtraukiama į operacijų planavimo procesą. Susidaro kuriozinė situacija – URM administruojami plėtros pinigai plaukia į Gruziją ar Baltarusiją, o karinės operacijos vyksta Balkanuose ir Afganistane. Tik pastaraisiais metais pavyko sinchronizuoti šias abi kryptis, kad galima būtų vykdyti nuoseklesnę politiką.

3. Konsensuso stoka

Iki narystės NATO ir ES Lietuvos užsienio politikoje buvo visiškai sutariama dėl užsienio ir saugumo politikos tikslų ir priemonių jai įgyvendinti. Dabar tokio sutarimo nebeliko: pavyzdžiui, sprendimas atsakyti šaukimo į pradinę privalomąją karo tarnybą nustebino dešiniųjų

pažiūrų politikus, juk apie tai jie net nebuvo informuoti. Nebeliko ir seniau labai reklamuotų susitarimo dokumentų – tiek dėl užsienio, tiek dėl gynybos politikos.

Trumpos išvados

Užsienio ir gynybos politikos santykiai nuolat keičiasi. Pastovumo ir nuspėjamumo būseną prieš narystę NATO ir ES pakeitė daug dinamiškesnis ir kontroversiškesnis etapas, kai prasideda elito diskusija dėl įvairių užsienio politikos ir gynybos koncepcijų. Konsensusas prieš tampa NATO ir ES nare buvo didelis privalumas, tačiau ne tragedija, kai jo nebėra. Aišku, kai nebelieka vienijančios idėjos, kyla pavojus, kad kiekvienas bandys įgyvendinti savo idėjas. Galbūt jos puikios, tačiau gali nederėti tarpusavyje. Tik mažos Lietuvos saugumo bendruomenės, kuri daug dirbo ir buvo geranoriška, dėka iki šiol pavyko išvengti didelių nesusipratimų, bet situacija vis dar trapi. Tarpinstitucinės sąveikos gerinimas, politinių partijų stiprinimas, darbas su akademinė visuomene ir žurnalistais, platesnės saugumo bendruomenės kūrimas ir toliau bus svarbūs mūsų ateities uždaviniai. Sukūrę šį pagrindą būsime garantuoti, kad gynyba ir užsienio politika sėkmingai papildys viena kitą ir netaps tarpinstitucinių varžybų objektu.

Doc. dr. Jūratė Novagrockienė

L. e. Lietuvos karo akademijos Karo mokslų instituto direktoriaus pareigas

Mokslas ir karyba: iššūkiai moderniajai gynybos politikai

Klausimas apie mokslo ir karybos savitarpio priklausomybę išlieka aktualus ir iki galo neatsakytas. Karybos pažanga būtų neįmanoma be įvairių sričių mokslo laimėjimų. Kita vertus, mokslo tyrimai ir išradimai gali kelti pavojų žmonėms ir didinti karo aukų – ne tik karių, bet ir civilių – skaičių. Pagaliau dažnai girdima, o kartais net skatinama nuomonė, kad karas – pažangos variklis. Štai, cituodamas žurnalistą Rolandą Maskoliūną, Ernestas Volkmanas savo knygoje „Mokslas eina į karą“ teigia, kad visas šiuoiaikines mokslo ir technologijų sritis plėtoti skatina karo poreikiai. Chemijos mokslas buvo plėtojamas žmonėms eksperimentuojant su sprogstamosiomis medžiagomis. Astronomijos žinių prireikė karo laivų kapitonams, kad jie galėtų orientuotis jūrose. Metalurgija – tai ginklų liejimo menas. Matematika padeda apskaičiuoti sviedinių ir kulų trajektorijas ir t. t. (žr. http://www.technologijos.lt/n/mokslas/idomusis_mokslas/straipsnis?name=S-11257&l=2) Tačiau dėl cheminio ginklo panaudojimo I pasauliniame kare buvo kur kas daugiau aukų nei dėl įdiegtos konvencinės ginkluotės. Branduolinis ginklas – branduolinės fizikos mokslo stebuklas ir nelaimė – kariškių rankomis tūkstančių žmonių gyvenimus Japonijoje pavertė tragedija. Tad neabejotina būtinybė reguliuoti mokslo pasiekimų panaudojimą karyboje. Tokį reguliavimą gali užtikrinti politikai. Todėl vienas pagrindinių šio pranešimo tikslų – išsiaiškinti, koks yra karo mokslo, politikos ir karybos santykis. Kitas tikslas – įvardyti paties karo mokslo keliamus iššūkius ir pasiaiškinti, kaip susidorojama su jais Lietuvoje.

Krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė sveikinimo žodyje konferencijos „Karinė diplomatija: retrospektyva ir perspektyva“ dalyviams pareiškė, kad šiandien svarbiausia – taika. Gynybos ir kariuomenės stiprinimo politika turi būti orientuota į taikos išsaugojimą, o ne į pasirengimą kariauti. Šiai minčiai antrino ir nuolatinis Lietuvos atstovas NATO ambasadorius Linas Linkevičius, kalbėdamas apie Lietuvos pastangas ir indėlį NATO

siekiant taikos intencijų diplomatinėmis, o ne smurtinėmis priemonėmis.

Karo mokslų srities darbuotojai nuosekliai fiksavo gynybos politikos ir jos įgyvendinimo instrumentų pokyčius: tarptautinės saugumo aplinkos, kariuomenės misijos, karinių pajėgų struktūros ir kario profesijos pokyčius, naujus kariuomenės ir visuomenės sąveikos bruožus, kariavimo būdų ir technologijų naujoves, kokybinius jų taikymo posūkius. Pvz., konvencinis karas XXI a. neišsivaizduojamas be informacinių karų.

Dar XX a. JAV kariai, siunčiami į pirmosios kartos tarptautines misijas, joms įvardyti sugalvojo posakį: „Kitokia veikla nei karas“ (*Activity other than war*). Tai buvo gerai karui parengtų karių reakcija į situaciją, kai „žydrieji šalmai“ turėjo su ginklu stovėti tarp konflikto šalių, kad užkirstų kelią tiesioginiam kontaktui, bet neturėjo teisės naudoti to ginklo. Retais atvejais, ginklą panaudojus kaip būtinosios ginties priemonę, buvo atliekami ilgai trunkantys, kruopštūs tyrimai, ir tyrėjų sprendimai ne visada būdavo palankūs šovusiam kariui. Vis dėlto po kelių dešimtmečių, kai padaugėjo tarptautinių operacijų formų ir taiką įvesti tapo įmanoma ir ginklu, JAV kariuomenėje atsirado kitas posakis: „Tik karys gali tai atlikti“ (*Just a soldier can do it*).

Karo mokslo reikšmė neabejotina. X a. pr. Kr. asirai sukūrė pirmąją pasaulyje karinę diktatūrą, ir mokslas čia tarnavo tik karui. Jie labai daug investavo į karo technikos tobulinimą ir gamybą. Savo trisdešimties tūkstančių karių armiją asirai apginklavo naujo tipo skydais, sukonstravo efektyvų taraną. Asirija kelis šimtmečius buvo galingiausia Artimųjų Rytų valstybė. Ji užkariavo Egiptą, Siriją, Mesopotamiją ir Palestiną. Vėliau estafetę perėmė Graikija, kur tuo metu klestėjo mokslas. Aleksandras Makedonietis Aleksandrijoje įkūrė vieną pirmųjų pasaulio istorijoje mokslo tyrimų institutų. Ten buvo studijuojama geografija, astronomija, navigacija, konstruojamos naujos karo mašinos.

Kalbant apie turinį, galima pasakyti, kad karo mokslas apima teoriją, terminijas, metodų ir sistemų ginkluotųjų pajėgų funkcijoms ir veiklai vykdyti kūrimą, siekiant nuolat didinti jų efektyvumą ir našumą, mažesnėmis sąnaudomis kurti veiksmingesnę karo ginkluotę. Be to, dabartinės karo technologijų pažangos tendencijos rodo, kad reikalaujama karo lauke naudoti ginkluotę, kuri padėtų išvengti nereikalingų žmonių aukų: bepiločius žvalgomuosius lėktuvus, kompiuteriu valdomus šarvuočius ir tankus, išminavimo robotus ir kt.

Pramonės revoliucijos laikotarpiu *karo mokslo* terminas buvo vartojamas įvairaus pobūdžio karo teorijoms ir karinėje srityje taikomoms technologijoms kaip bendrai disciplinai, apimančiai ir karinių pajėgų dislo-

kavimo klausimus taikos ir karo metu, apibūdinti. Šiandien galima skirti kelias karo mokslo šakas. Viena seniausių krypčių – karo istorija ir karo technologijos. Ganėtina nauja karo mokslo kryptis, susiformavusi XX a. antroje pusėje, yra karo sociologija. Visai neseniai į mokslo klasifikaciją įtraukta dar viena kryptis – karo ir taikos studijos, paprastai laikomos tarptautinių santykių sudedamąja dalimi. Tačiau karo ir taikos studijos gali apimti ir karo meno, t. y. kariavimo būdų ir jų raidos, studijas.

Karo mokslai siekia aiškinti ir nustatyti poreikius, būtinus šalies kovos gebai didinti, gynybos politikai sėkmingai įgyvendinti pasitelkiant karines koncepcijas, įvairius mokslinius tyrimo metodus, karo technologijas ir kitas mokslo tiriamojo dabo priemones. Tai procesas, kurio metu perteikiamos žinios, nurodomos priemonės nacionalinei gynybos politikai užtikrinti. Šiame procese dalyvauja teoretikai, tyrėjai, eksperimentinių ir taikomųjų mokslų atstovai, inžinieriai, bandytojai, karinis personalas ir kt.

Viena iš pagrindinių karo mokslų funkcijų – užtikrinti ryšį tarp kariškių ir civilių, tarp gynybos ministerijų ir mokslininkų. Po Antrojo pasaulinio karo ypač aktyviai kariuomenės kaitos tyrimai buvo atliekami JAV, kiek vėliau – Europoje. Mokslo tyrimų institucijos (*think-tanks*) tapo rimtomis pagalbininkėmis formuojant ir įgyvendinant saugumo politiką. Eksperimentinis ir taikomasis mokslas intensyviai tiria naujų technologijų, medžiagų taikymo karybai galimybes.

JAV susiformavusi atskira sociologijos šaka, skirta kariuomenei ir jos santykiams su visuomene tirti, – karo sociologija – nuo pat pradžių daug dėmesio skyrė kariuomenės ir visuomenės tyrimams. Su jais susiję ir kario profesijos pokyčių teoriniai ir praktiniai tyrimai. 1990 m. vienas iš karo sociologijos atstovų Charlesas Moscosas, kelis dešimtmečius nagrinėjęs JAV kariuomenės pokyčius, sukūrė modelį, kuris taikomas visų NATO šalių kariuomenių raidai analizuoti. Vienas esminių šio modelio tikslų – atskleisti, kaip vyko perėjimas nuo masinės kariuomenės prie mišrios, kas lėmė profesinės kariuomenės pasirinkimą ir ryškius kario profesijos pokyčius. Pastaruoju metu akademikai pabrėžia, kad dabar keičiasi ir kariuomenės misija: jai reikia ne būrio vado, o karininko diplomato, mokslininko, vadybininko.

Įdomu tai, kad šie akademiniai kriterijai atitinka ir praktiką. Šiuo metu Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Strateginių tyrimų centras atlieka karininkų rengimo Lietuvos kariuomenei kokybės tyrimą. Jo pagrindinis tikslas – nustatyti, kokio kario reikia Lietuvos kariuomenei. Apklausiant Lietuvos karininkus girdėti atsakymai: pasiaukojančio, įvairiapusio, visapusiškai išsilavinusio. Vienas iš respondentų,

jaunas karininkas, tarnavęs ir spec. pajėgose, ir Briuselyje, atsakė vienareikšmiškai – kario diplomato. Tačiau kariuomenėje vyrauja nuostata, kad Lietuvos karo akademija turi rengti tik būrio vadą, suprantama, kartu ugdyti svarbiausias jo lyderio savybes, o dėstytojų bandomas formuoti platesnis požiūris, susijęs su tarptautine perspektyva, praktikoje susiaurinamas iki konkrečių sistemos *ad hoc* poreikių. Nuolat prisimenu atvejį, kai vienas pažangiausių Lietuvos karo akademijos kariūnų, apdovanotas kardu, jau po baigimo lakstė, ieškodamas skėčių NATO vadovų susitikimo dalyviams. Viena vertus, teoriškai puoselėjami aukšti karininko paskirties idealai ir atitinkami lūkesčiai, o praktiškai jaunas karininkas susiduria su kitais reikalavimais.

Žvelgiant plačiau, praktinio pritaikymo sulaukia ir mokslininkų kuriamos teorijos. Dar XX a. devintajame dešimtmetyje sukurta nauja kompleksinė Barrio Buzano saugumo samprata, nors ir 2005 m., vis dėlto tapo teoriniu Lietuvos nacionalinio saugumo strategijos pagrindu. Tai tik dar kartą patvirtina, kad be teorinio tikrovės konceptualizavimo neišsiverčia nei politika, nei karinė praktika.

Apibendrinant galima teigti, kad ne visada mokslo, politikos ir karybos veiklos kryptys yra derinamos. Politika daugiau laimi nei pralaimi, apeliuodama į mokslo pasiekimus ir juos taikydama praktikoje. Tačiau politikai retai iš karto ir besąlygiškai pripažįsta mokslo atradimus, naujas tendencijas globalioje ar vidaus aplinkoje, todėl jie dažnai įdiegiami gana vėlai.

Dar mažiau linę pripažinti inovacijas, ypač kario profesijos kaitos, karių rengimo, administravimo srityse, kariškiai, paprastai atviri gincluotės technologinėms naujovėms. Tačiau technologijų naujovių diegimo procesą stabdo (arba skatina) finansavimo galimybės. Akivaizdu, kad mokslas visada skleis drąsias ar net drastiškas idėjas, tačiau be finansavimo ir karinės vadovybės paramos neturės galimybių jų pritaikyti ar generuoti naujų idėjų. Kita vertus, tik sinergiškai derinant politiką, mokslininkų ir karių pastangas galima tikėtis geresnių rezultatų plėtojant gynybinius šalies pajėgumus.

Dr. Egdūnas Račius

Lietuvos karo akademijos Politikos mokslų katedros docentas

Kultūrinio išprusimo veiksnio iškilimas XXI a. karinėje diplomatijoje

Beveik visada diplomatijos objektai apima valstybių užsienio ir vidaus politikos, teisinės sistemos ir praktikos, ūkinius ekonomikos ir saugumo klausimus. Retkarčiais švietimas ir meninė veikla taip pat įtraukiama, kaip antraeilės ar net trečiaeilės (nereikalaujančios skubos ir didelių išteklių) pagal svarbą sritys. Tačiau visuose diplomatijos objektuose vienas veiksnys, ar, veikiau, įrankis, yra gyvybiškai svarbus – tai *kultūrinis išprusimas*, kuris, be kita ko, veikia ir kaip savotiškas saugiklis, kad diplomatų (ar, jiems patarus, politikų) nebūtų kas nors pasakyta ar pasielgta netaktiškai, o gal net žalingai jų atstovaujamai pusei.

Civilinėje diplomatijoje *kultūrinis išprusimas* jau tapo beveik norma, ypač didžiųjų valstybių diplomatinėje praktikoje, – tereikia prisiminti amerikiečių diplomatus, kurių daugelis gana laisvai kalba šalies, kurioje tuo metu tarnauja, kalba.

O kokia padėtis karinėje diplomatijoje? Juk, kaip teigia I. Skeltonas ir J. Cooperis (abu JAV Atstovų Rūmų nariai), „kovinė brigada nebūtų dislokuota priešiškoje teritorijoje be žemėlapių. Kultūriniai tikėjimai yra tokie pat svarbūs, kaip ir landšafto ypatumai. Karinis vienetas taip pat turėtų turėti šias koordinates“.

Kas yra kultūrinis išprusimas (*cultural awareness*)?

Kultūrinis išprusimas apima pamatinį vietos žmonių, su kuriais savo darbe (tai galioja ne tik diplomatams, bet ir bet kurių valstybės institucijų, tarptautinių ir nevyriausybinų organizacijų atstovams, dirbantiems svečiuose kraštuose) susiduriama, kalbos, vertybių sistemos, gyvenenos ir istorijos žinių bagažą. Ši sąvoka prieš beveik du dešimtmečius tapo įprasta amerikiečių ir britų karinėje terminijoje, sukūrus specialius *kultūrinio prusinimo* (ar *kultūrinio rengimo – cultural training*) kursus ir pa-

rengus medžiaga, siūlomą kariniam personalui, siunčiamam į karines misijas užsienyje, ypač į musulmonų kraštus.

Kultūrinis išprusimas suprastinas kaip dvejopos paskirties įrankis: padedantis atskirti priešą nuo draugo/partnerio ir įgalinantis su kiekvienu atskirai atitinkamai bendrauti (kultūrine prasme) – kitaip tariant, taupant žmogiškuosius ir finansinius išteklius.

Intensyvėjant tiek individualiai, tiek institucinei interakcijai su vietos žmonėmis, *kultūrinis išprusimas*, tolydžio peraugantis į *kultūrinį raštingumą*, turėtų gilėti. *Kultūrinis raštingumas* (*cultural literacy*) apima ne tik tai, kas būtina *kultūriniam išprusimui*, bet ir vietos kalbos žinias, intelektualinių, idėjinių srovių ir judėjimų skirtumų ir jų tarpusavio santykių, visuomeninės stratifikacijos, hierarchizacijos, jėgų pusiausvyros, neformalių autoritetų įtakos visuomenei geresnį išmanymą.

Svarbu pažymėti, kad būtina derinti praktinį ir teorinį *kultūrinio išprusimo/raštingumo* lygmenis – vien praktinio patyrimo nepakanka todėl, kad asmeninė ir „kolegų“ patirtis greičiausiai bus itin subjektyvi ir ribota; kartu pasikliauti vien teorinėmis kitų „autorių“ išvalgomis taip pat pavojinga – „žinojimas“, atsirandantis studijuojant svetimų kultūrų tekstus ir kitas naracijas, neretai atspindi ne tų kultūrų realybę, bet veikiau mūsų tos realybės suvokimą. Kitaip tariant, egzistuoja atotrūkis tarp „to, kas ten yra“ ir „to, ką mes išsivaizduojame, kad ten yra“. Net ir labai ilgai vieną ar kitą kultūrą tyręs (ir tos kultūros krašte ilgą laiką gyvenęs) autorius, pasakodamas apie ją, negali pabėgti nuo savęs – savo visuomet subjektyvių simpatijų ir antipatijų, lūkesčių, gerų ir blogų patirčių, pagaliau savo lyties, odos spalvos, amžiaus, sveikatos, t. y. veiksmių, neabejotinai turinčių įtakos jam ir jo pasakojimui apie tą kultūrą ir jos žmones.

Orientalizmas

Iš tiesų nesugebėjimas išvelgti ir suprasti kultūrų skirtumų yra vienas iš esminių besitęsiančio, dažnai latentinio šiandienio orientalizmo aspektų. *Orientalizmas* – plati sąvoka, apibrėžianti unikalų europiečių požiūrį (arba, tiksliau, žvelgimą) į neeuropietiškas kultūras, implikuojanti dichotomiją ir dvinarę priešpriešą „mes“ ir „jie“, kur „jie“ suvokiami kaip nelabai civilizuoti ir pažymėti neigiamo krūvio ženkle. Orientalizmas, jo tyrėjų manymu, yra gniaužtuvai, kurie trukdo plėtoti Europos ir Azijos bei Afrikos santykius, ypač dėl jo virtualaus institucionalizavimo kolonializmo eroje. Kaip aistringai savo 1978 metais išleistoje knygoje

Orientalizmas įrodinėja Edwardas Saidas, per dažnai imperinės Europos sprendimų priėmėjai ir politikai manė, kad yra perpratę atitinkamų neeuropietiškų visuomenių (jų kultūrų) esmę, ir elgėsi pagal tą suvokimą, kai iš tiesų jie tai darė vadovaudamiesi neteisingomis prielaidomis ir nuomonėmis. E. Saidas savo knygoje įrodinėja, kad europiečiai apskritai buvo ir tebėra savo pačių sukurtų stereotipų apie Azijos ir Afrikos visuomenes belaisviai ir daugeliu atvejų nesąmoningai taiko fantomiškus Oriento ir orientalų (ypač musulmonų) įvaizdžius dabartiniams neeuropiečiams. Šis atnaujinamas ir saugomas įvaizdis, be abejo, trukdo išsiugdyti naują ir nešališką požiūrį į „kitus“.

Orientalizmo keitimas *kultūriniu išprusimu*

Vis dėlto valingu sprendimu nuoseklus vertybiškai neangažuotas pasirinktos kultūros studijavimas yra ne tik įmanomas, bet ir būtinas. Tad pagrindinis skirtumas yra tarp, viena vertus, nešališko domėjimosi tolimomis kultūromis tam, kad geriau jas pažintume, ir, kita vertus, paieškų išankstinių stereotipų įrodymų, kurie paprasčiausiai dar syki patvirtina mūsų išankstinį „žinojimą“ apie tas kultūras ir su tuo susijusius lūkesčius. Pastarąja motyvacija pagrįstas „studijavimas“ neveda prie tikro *kultūrinio išprusimo*, bet veikiau tampa orientalistinių pažiūrų skleidimo ir perdavimo procesu. Todėl būtina saugotis atviro (sąmoningo – piktybinio) ir net paslėpto (nesuvokto) orientalizmo, kuris turi polinkį trukdyti perprasti kultūrų realijas.

Ką daryti?

1. Įsisąmoninti *kultūrinio išprusimo/ raštingumo* būtinybę ir jį įstatymiškai institucionalizuoti.
2. Steigti *kultūrinio prusinimo* centrus (kalbų laboratorijas, bibliotekas).
3. Pasitelkti diplomuotus regionų civilius specialistus, o ne kliautis vien savais ištekliais, asmenine patirtimis ir išpūdžiais.
4. Rinkti, analizuoti, vertinti ir sisteminti įvairios kilmės medžiagą įvairiomis kalbomis.

Ar, remiantis šiais keturiais kriterijais, Lietuvoje einama *kultūrinio išprusimo* veiksnio įvertinimo keliu tiek civilinėje, tiek karinėje diplomatijoje?

3 dalis

Lietuvos karinės diplomatijos praktika

Ats. plk. Gediminas Grina

Valstybės saugumo departamento generalinis direktorius, 2001–2004 m.

Lietuvos gynybos atašė JAV ir Kanadoje

Lietuvos karinė diplomatija ir partneriai JAV

Karinių diplomatų institutas (kurį sudaro kariniai atstovai ir gynybos atašė) šiuolaikiniame pasaulyje ne tik kad ne menksta, bet, priešingai, tampa vis svarbesnis ir kritiškesnis įgyvendinant valstybės užsibrėžtus tikslus. Ar tai būtų siekis įstoti į euroatlantinio saugumo institucijas, ar sėkmingai vadovauti Afganistano Provincijos atkūrimo grupei. Pranešime norėčiau glaustai apibūdinti gynybos atašė, tiek kaip valstybės tarnautojo, tiek kaip asmens, vaidmenį diplomatinėje tarnyboje. Šis vaidmens apibūdinimas taikytinas bet kurioje valstybėje tarnaujančiam gynybos atašė, tačiau tarnyba Vašingtone, matyt, yra labiausiai visapusiška ir leidžianti apskritai geriau suprasti šios veiklos peripetijas.

Norėčiau pabrėžti, kad mano tarnybos laikotarpiu (2001–2004 metais) neabejotinai svarbiausias tiek gynybos atašė, tiek visos Lietuvos diplomatijos uždavinys buvo siekti narystės NATO palaikymo Jungtinėse Amerikos Valstijose. Taigi, pagrindinė veikla buvo atstovauti Lietuvai ir propaguoti jos siekius. Be abejo, gynybos atašė savo ruožtu privalėjo rinkti informaciją apie valstybę, kurioje rezidavo.

Šioje srityje gynybos atašė veikla daugiausiai buvo nukreipta į karinių ir politinių sprendimų priėmimo procesą, bandant nuspėti šiuos sprendimus ir siekiant, kad jie atitiktų nacionalinius interesus. Kitais žodžiais, lobistinė veikla buvo esminis viso darbo bendrasis vardiklis. Galbūt daugeliui kiltų klausimas: kodėl nepavedus šios veiklos civiliams diplomatams? Geriausias atsakymas, matyt, būtų pačios veiklos pristatymas, iš kurio galima susidaryti objektyvesnę nuomonę, kodėl karinio diplomato galimybės yra akivaizdžiai platesnės, ypač jei kalbame apie JAV. Juk nė su viena užsienio valstybe Lietuva karinėje ir politinėje srityse taip glaudžiai nebendradarbiauja kaip su JAV.

Gynybos atašė Vašingtone buvo atsakingas už šių sričių kuravimą:

- karinės protokolo/ administracinės;

- karinės politinės;
- karinės išsigijimų/ mokymo;
- karinės technologinės;
- karinės socialinės (sutuoktinių);
- karinės patriotinės (vietos lietuvių).

Norėčiau pakomentuoti, kaip JAV apibrėžia karinių diplomatų darbo ir galimybių ribas, kurių nė vienas diplomatas pagal 1961 m. Vienos konvenciją dėl diplomatinio santykių neturėtų peržengti. Tai suprasti padeda priimančiosios šalies akreditacijos procedūros. JAV tai trijų pakopų veiksmas: pirmiausia akreditacija Valstybės departamente, po to – Gynybos departamente ir pajėgose, galiausiai – vadinamoji specialioji akreditacija, teikiama kiekvienos valstybės atstovui individualiai. 2001 metais dėl rugsėjo 11 d. įvykių akreditacijos procedūros labai užsitęsė, pvz., akreditacija JAV karinėse oro pajėgose įvyko tik 2002 m. pradžioje.

Kai užtrunka bendrosios akreditacijos procedūros, nusitęsia ir specialioji akreditacija. Šią akreditaciją išduoda analogiškų pajėgų, kurioms savo šalyje priklauso gynybos atašė, departamentas. Siekiant užtikrinti abipusį Lietuvos ir JAV institucijų bendradarbiavimą, garantuojamas leidimas tiesiogiai, nereikalaujant „vizito leidimo“, bendrauti su JAV gynybos institucijomis aktualiais klausimais:

- karinių pardavimų srityje (FMS);
- karinio pajėgų mokymo srityje (IMET);
- karinio strateginio mokymo srityje (IMET);
- karinio bendradarbiavimo srityje (Mil-to Mil);
- oficialių vizitų įforminimo ir informacijos užklausų srityje. Šis autorizavimas yra teisiškai įpareigojantis, ypač jei oficialiems Lietuvos atstovams būtina apsilankyti karinėse teritorijose.

Taigi, akreditacijos procedūros „perkelia“ gynybos atašė į pradines darbo pozicijas. Per akreditaciją pirmiausia susiduriama su diplomatinio protokolo padaliniais, kurie priklauso Gynybos žvalgybos agentūrai (*Defense Intelligence Agency*). Šie padaliniai atsakingi už karinių diplomatų priežiūrą.

Darbą Gynybos departamente reikėtų sieti su labai plačiu kontekstu, nes jis vyksta ir pajėgų departamentuose. Kalbant skaičiais, gynybos atašė palaiko ryšį su maždaug 20 oficialių kontaktinių asmenų („deskų“). Kiekvieną Lietuvai ar jos krašto apsaugos sistemai rūpimą klausimą reikėjo aptarti su keletu šios kategorijos pareigūnų. Čia gynybos atašė, kaip ir kiekvienas kitas diplomatas, turi savo darbo preferencijų. Mano manymu, didžiausias darbo efektyvumas pasiekiamas gynybos atašė tiesiogiai bendraujant, nuolat ieškant naujų pažinčių.

Svarbiausias, be abejo, yra karinis politinis darbas. Jis vyksta su regiono oficialiais kontaktiniais asmenimis tiek Gynybos sekretoriaus biure, tiek Jungtinio štabo J-5 struktūroje. Į juos buvo galima kreiptis tiesiogiai, nesilaikant diplomatinio protokolo, įvairiausiais tų institucijų kuruojamais klausimais. Šie pareigūnai padėdavo rasti reikalingus asmenis, su kuriais reikėjo spręsti regioninius klausimus: branduolinių medžiagų neplatavimo, Eurazijos regioninės karinės politikos, konvencinės ginkluotės ir kt. (Lietuva nepriklauso Įpastinės ginkluotės Europoje sutarčiai). Karinę struktūrą daugiau domino įvairūs dvišalio bendradarbiavimo klausimai: pratybos, vadinamieji „štabų pokalbiai“ ir pan. Reikia pažymėti, kad su karininkais buvo gana sunku dirbti dėl įprastinės jų rotacijos.

Be šios, daugiausia oficialios, veiklos, labai svarbu buvo dalyvauti gynybos akademinėje ir nevyriausybinių organizacijų veikloje. Pirmąją dalį atlieka Nacionalinis gynybos universitetas. Šiame universitete buvo du galimus karinius ir politinius sprendimus nagrinėjantys institutai, aktyviai išitraukę į NATO plėtros padarinių strateginei pusiausvyrai tyrimus. Taigi, jų nuomonė galėjo lemti JAV apsisprendimą.

Šalia šių akademinų institucijų panašų darbą dirbo ir nevyriausybinių organizacijos, arba vadinamieji *think-tank*. Galima paminėti daugelį iš jų – tiek respublikoniškos, tiek demokratinės pakraipos, – kai kurios NVO Pentagono finansuojamos, kaip *RAND*. Tarp kitų – *CSIS*, *The Heritage Foundation*, *CATO*.

Kaip gynybos atašė turėjau daug galimybių dalyvauti įvairiuose šių organizacijų renginiuose. Žinoma, jų temos buvo apie NATO plėtrą, euroatlantinę saugumą, buv. Sovietų Sąjungos valstybes. Teko bendrauti tiek su palankiai į NATO plėtrą žiūrinčiomis, tiek jai nepritariančiomis organizacijomis.

Kaip karinio bendradarbiavimo pavyzdį reikėtų paminėti užsimezgiusius glaudžius ryšius su savanoriškąja Pensilvanijos nacionaline gvardija (*Pennsylvania National Guard*). Šis bendravimas, be praktinės naudos, turi ir istorinę – išliekamąją – vertę, nes 1992 metais Jungtinės Valstijos pradėjo vykdyti JAV savanorių gvardijų ir užsienio valstybių partnerystės programą. Pensilvanija ir Lietuva buvo, kaip dabar vadinama, „bandomasis projektas“. To priežastis galėjo būti faktas, kad daugiausiai lietuvių kilmės amerikiečių gyvena būtent Pensilvanijoje. Šis bendravimas buvo įformintas kaip vadinamoji „Mil-to-Mil“ programa. Mažai vyresniosios kartos Lietuvos kariuomenės karių nepatyrė jos naudos. Šiam ryšiui palaikyti Pensilvanijos gvardija į JAV ambasadą Vilniuje skiria karininką.

Čia būtų gerai pereiti prie amerikietiškos įrangos išsigijimo peripe-

tijų. Tarnybos laikotarpiu Krašto apsaugos ministerija vykdė keletą amerikietiškos ginkluotės išsigijimo procedūrų ir aktyviai į JAV karines mokymo įstaigas siuntė Lietuvos karius kvalifikacijos kelti. Šiuos klausimus kuravo Gynybos saugumo bendradarbiavimo agentūra (*Defense Security Cooperation Agency*). Ši institucija buvo atsakinga už draugiškų valstybių karinio ir finansinio rėmimo organizavimą. Lietuvą kuruojanti agentūros pareigūnė rūpinosi mūsų valstybei skirtų lėšų iš FMS ir IMET fondų valdymu. Be abejo, ji dalyvaudavo ir kitų fiskalinių metų skaičių planavimo procese, kas buvo netgi svarbiau nei pats administravimas. Ši institucija glaudžiai bendradarbiavo su JAV bendrovėmis, kurios Lietuvos kariuomenei tiekė ginkluotę: HARRIS, RAYTHEON ir kt. Reikia pripažinti, ji rūpinosi, kad Lietuva gautų didesnę paramą, todėl įvairiais valstybiniais lygiais reikėjo įrodinėti, kad ši parama ne tik sustiprins Lietuvos saugumą, bet ir prisidės prie, pvz., globalios kovos su terorizmu. Planuojamos lėšos pagal JAV galiojančią tvarką buvo derinamos su Gynybos, Valstybės departamentais, Biudžeto ir valdymo biuru ir galiausiai tvirtinamos Kongrese.

Kita, sakyčiau, neįprasta veikla buvo dvišalio bendradarbiavimo karinių technologijų srityje plėtra. Krašto apsaugos ministerija šioje srityje jau turėjo tam tikrą įdirbį, kurį teko toliau gilinti ir plėsti. Šią veiklą ministerijoje kuravo viceministras P. Malakauskas, vėliau – R. Jonaitis ir A. Jengelavičius. Gynybos departamente ryšiais su sąjungininkais ir partneriais rūpinosi už bendradarbiavimą gynybos technologijų srityje atsakingas padalinys, kuriame buvo ir Lietuvą kuruojanti pareigūnė (beje, ji kuravo visą buvusią Sovietų Sąjungą). Ši sritis buvo pavaldi gynybos sekretoriaus pavaduotojui išsigijimams, logistikai ir technologijoms. Bendradarbiaujant pavyko užmegzti ypač naudingus ryšius su karinių technologijų laboratorijomis (įvairių pajėgų), pramonės įmonių atstovais, tarp kurių pasitaikė ne tik lietuvių, bet ir lietuvių kilmės buvusių kariškių.

Tuo metu Lietuvos mokslininkai turėjo net žymiosios Gynybos departamento DARPA (*Defense Advanced Research Projects Agency*) organizacijos užsakymų. Sudaryti su šia organizacija sutartį net ir amerikiečių mokslininkams prestižiška. Tiesa, reikėtų pažymėti, kad nebuvo spėta „prasibrauti“ į vadinamąją Užsienio lyginamojo testavimo programą (*Foreign Comparative Testing Program*), nes tam reikėjo papildomo tiek Lietuvos mokslininkų, tiek gamintojų įdirbio. Programos esmė: jei užsienio valstybė gali pasiūlyti specifinę technologiją ar gamybos standartą, atitinkama gynybos institucija tai įvertina ir, jei pasiūlymas sudomina, rūpinasi testavimo finansavimu pereinant visą JAV finansinio planavi-

mo grandinę. Lietuvos mokslo galimybės domėjosi ir Gynybos departamento Priešraketinės gynybos agentūra.

Dalyvaujant šioje veikloje buvo galima gauti kvietimų į netgi, pavaidindčiau, karinius „futuristinius“ renginius, pvz., „swarming“ problemų konferencija, kurioje buvo labai aktyviai ieškoma partnerių tarp matematikų ir „spiečių“ valdymo teoretikų. Plėtojant šią veiklą labai svarbūs buvo ryšiai su Nacionalinio mokslų fondo (*National Science Foundation*) akademija, kuri vienaip ar kitaip yra susijusi beveik su visais mokslais ir technologijomis. Kaip ir ryšiai su Komercijos departamento padaliniais, atsakingais už technologijų perdavimą. Žodžiu, daug įvairių administracinių padalinių, ir visur reikalingi ryšiai, įdirbis.

Visai šiai veiklai paremti labai svarbūs buvo ir kiti, netiesioginiai, veiksniai. Vienas iš jų – įvairaus rango Lietuvos pareigūnų vizitai. Dirbant diplomatinę darbą vienas iš sudėtingiausių klausimų yra aukštų Lietuvos pareigūnų vizitų organizavimas. Vizitai leidžia „iš pirmų lūpų“ sužinoti Lietuvos tikslus, sudaro galimybę atitinkamo lygio pareigūnams užmegzti tiesioginius, gynybos atašė ir kitiems diplomatams – papildomus darbo ryšius su vietos pareigūnais.

Keletas pavyzdžių teiginiams apie vizitų svarbą iliustruoti. 2002 m. kovo mėnesį Vašingtone lankėsi vienas pirmųjų atašė – Lietuvos krašto apsaugos ministras L. Linkevičius. Jis susitiko su JAV gynybos sekretoriumi D. Rumsfeldu ir kitais gynybos politiką planuojančiais pareigūnais. Tais pačiais metais rugsėjo mėnesį JAV sausumos pajėgose lankėsi Lietuvos kariuomenės vadas brg. gen. J. Kronkaitis ir su Sausumos pajėgų štabo viršininku gen. E. Shinseki aptarė keletą dvišalio karinio bendradarbiavimo klausimų, įskaitant ir mūsų karių galimybes mokytis JAV karinio mokymo institucijose. Labai svarbus buvo ministro L. Linkevičiaus vizitas į JAV Centrinę vadavietę (*CENTCOM*) Tampoje 2003 metų pavasarį, kur buvo pristatytas Lietuvos kariuomenės ryšių karininkas plk. ltn. N. Rimkevičius. Vadavietėje buvo svarstomi su operacijų Vidurio Rytuose aprūpinimu susiję klausimai, nes Lietuvai misija Irake buvo rimtas eksteritorinis iššūkis. Galiausiai labai svarbus renginys įvyko 2003 m. spalio 8–9 dienomis Kolorado Springse, kur buvo surengtas neformalus NATO ir „pakviestų“ valstybių gynybos ministrų susitikimas. Jame dalyvavo ir ministro L. Linkevičiaus vadovaujama delegacija. Šia proga ministrui buvo sudaryta galimybė susitikti su Oro pajėgų akademijoje studijuojančiais Lietuvos kariūnais. Vizitų rezultatai paprastai nušviečiami viešai, o svarbus užkulisinis darbas paliekamas archyvams.

Antruoju veiksniu laikytinas priėmimų organizavimas, bendrųjų di-

plomatinio protokolo normų laikymasis ir šių renginių panaudojimas pagrindinio darbo uždaviniams spręsti. Priėmimai ir protokolo ceremonijos yra neaskiriama diplomatinės tarnybos dalis. Dalyvavimas priėmimuose – tai naujų kontaktų paieška ir senųjų palaikymas. Be abejo, priėmimų metu kiekvienas diplomatas surenka nemažai jo atstovaujama valstybę dominančios informacijos. Dažniausiai bendraujama tiek su vietos, tiek su diplomatais kariškiais. Tačiau galima sutikti ir įdomių asmenybių, pvz., JAV prezidento kalbų rašytoją. Nepraėjus nė mėnesiui po atvykimo į Vašingtoną teko dalyvauti naujojo Jungtinio štabų viršininkų komiteto pirmininko D. Meyerso inauguracijoje Ft. Meyerio bazėje. Renginyje dalyvavo ir JAV prezidentas G. Bushas. Buvo imtasi ypatingų saugumo priemonių, nes jis vyko jau po Rugsėjo 11-osios įvykių.

Reikia pripažinti, kad diplomatinis protokolas – savotiška rutina. Pvz., vien per paskutinius 2001 metų mėnesius teko dalyvauti Vokietijos, Azerbaidžano, Austrijos, Čekijos, Ukrainos, Omano, Latvijos, Slovakijos ir Rusijos ambasadų organizuojuose renginiuose. Buvo labai įdomu stebėti valstybių galimybes, tradicijas ir diplomatinio protokolo subtilybes. Čia reikėtų pereiti prie trečiojo svarbaus veiksnio – darbo su Vašingtone reziduojančiu kariniu diplomatinio personalu.

Kaip pradžioje jau buvo minėta, Vašingtono gynybos atašė bendruomenė susideda iš keturių komponentų: gynybos atašė ir trijų pajėgų atašė asociacijų. Šių asociacijų tikslas – padėti gynybos (pajėgų) atašė bendrauti su Pentagono institucijomis. Pagrindinis oficialaus bendravimo formatas – bent kartą per metus organizuojami oficialūs pusryčiai (angl. – *luncheon*), kurių metu asociacijų vadovybė atsiskaito už nuveiktus darbus, biudžetą ir pan. Dažniausiai pakviečiamas „svečias pranešėjas“ (angl. – *guest speaker*), kuris perskaito pranešimą kokia nors specifine tema. Kita bendravimo ir informacijos rinkimo akreditacijos valstybėje forma – vadinamieji „pažintiniai turai“. Atsakomybė už jų organizavimą iš dalies gulė ir ant asociacijų (kaip ir ant karinio diplomatinio protokolo padalinių) pečių. Joms teko spręsti finansinio administravimo klausimus, nes protokolo padaliniais buvo sunku pagal JAV įstatymus disponuoti gynybos atašė lėšomis. Asociacijų vadovu amerikiečiai paprastai „siūlydavo“ išrinkti gynybos (pajėgų) atašė, anglakalbį generolą, dėl ko, manau, niekas neturėjo prieštarauti. Asociacijos pirmininkas turėjo pavaduotoją ir išdininką, paprastai savo biuro darbuotoją. Pažintinių turų metu buvo galima suprasti, kokia struktūra ir kiek dėmesio pagal protokolą kariškiams atašė skiria. Be visų profesinių ir pažintinių elementų, svarbiausias turo privalumas – asmeninių tiek gynybos atašė, tiek jų sutuoktinių tar-

pusavio ryšių stiprinimas. Pvz., gynybos atašė kuratoriai buvo Gynybos žvalgybos valdybos brigados generolas, sausumos pajėgų pulkininkas, oro pajėgų generolas leitenantas, laivyno brigados generolas.

Kitas įdomus aspektas – kokais lėktuvais skraidydavome. Gynybos atašė paprastai gaudavo iš „Mobility Command“ C-141. Turiu pasakyti, kad šiuo „senuku“ buvo malonu skraidyti. „Sausumiečiai“ gaudavo iš oro pajėgų kas pasitaikydavo. Taip vieną kartą į Havajų valstiją 12 valandų skridome C-5 „Galaxy“. Kad nenuobodžiautume, igula pasiūlė fiuzeliaže žaisti krepšinių. Karo laivynas skraidindavo nuosavu DC-9, standartiniu civiliniu lėktuvu. Na, o didžiausią komfortą pasiūlydavo oro pajėgos – KC-10 (nors ir be langų), vadovaujama „trijų žvaidždzių“ generolo. Piloto kabinoje, už stiklo, buvo padėta atitinkama lentelė. Vietos kariniame aerodrome visi matydavo, kas atskrido. Pajėgos tokius turus organizuodavo du kartus per metus. Jų tikslas – karinius atašė per kadenciją supažindinti su kuo daugiau karinės infrastruktūros ir JAV gamtos objektų. Sausumos pajėgos ir laivynas rengdavo turus ir karinių atašė pavaduotojams, tačiau į juos nekviesdavo atašė sutuoktinių.

Tokia neformali aplinka sudarė puikias sąlygas dirbti, ypač su NATO šalių kariškiais, propaguojant Baltijos valstybių kvietimo į NATO svarbą.

Čia norėčiau pereiti prie dar vieno veiksnio (atrodo, ketvirto) – gynybos atašė sutuoktinio. Tai, be abejo, ne mažiausią vaidmenį vaidinantis karinės diplomatijos elementas. Tik atvykę karinių diplomatų sutuoktiniai iš karto įtraukiami į bendruomenę. Kaip ir atašė bendruomenę, ją sudaro keturi komponentai: gynybos atašė, sausumos pajėgų, oro pajėgų ir laivyno suburtos sutuoktinių asociacijos. Sutuoktiniai patys organizuoja savo veiklą, renka vadovaujančius asmenis, rengia įvairius renginius, arbatos klubus ir panašiai. Svarbiausias jų renginys – šalies pristatymo diena. Norėčiau pabrėžti, kad mažesnių valstybių gynybos atašė sutuoktiniai turi būti ypač gerai organizuoti, padėti vieni kitiems. Tokiu būdu susidaro „draugų ratas“ arba tiesiog interesų grupės. Norėčiau pateikti šiek tiek faktų, kad galėtumėte išivaizduoti, kaip gyvavo interesų grupės mano paskyrimo metu. Taigi, kriterijų įvairovė: Europa, NATO, Šiaurės Europa, „Mažoji Europa“, „buvęs Varšuvos paktas“, „buvusi SSRS“, „prancūzakalbiai“, „rusakalbiai“, specialybė, amžius ir pan. Įvertinę visus kriterijus, kartu su žmona išitraukėme į panašų į Š. Europą konglomeratą, į kurį dar įėjo olandai ir belgai. Mus vienijo šalių mažumas, anglų kalba, bendras regionas, finansinės galimybės, o dar ir nenoras priklausyti „buvusiai SSRS“, nors, reikia pripažinti, rodomo dėmesio netrūko. Mano sutuoktinei priimtinausia buvo sausumos pa-

jėgų „atašienių“ bendruomenė ir apskritai skandinavės. Taigi, situoktiniai, lygiai taip pat kaip ir gynybos atašė, buvo ir pagalbininkai renkant informaciją, ir Lietuvos bei jos siekių propaguotojai.

Gynybos atašė situoktinė buvo labai svarbi rišamoji grandis su dar vienu darbo veiksmu – lietuvių bendruomene, kurią galima būtų padalyti į dvi pagrindines dalis: vadinamieji „dipukai“ (nuo angl. *DP – displaced persons*) ir naujieji emigrantai. Nemaža dalis lietuvių bendruomenės JAV vienaip ar kitaip buvo susijusi su kariuomene. Buvę kariškiai mielai padėdavo spręsti įvairias organizacines problemas. Jie turi platų ryšių tinklą, taigi, pasiekus tam tikrą pasitikėjimo lygį, buvo galima kreiptis pagalbos. Ypač išimtinė situacija, kai reikėjo suteikti prostetinės medicinos pagalbą Lietuvos kareiviui, kuriam nelaimingo atsitikimo metu buvo nutraukta ranka. Turėjo būti atliktos reabilitacijos procedūros, todėl reikėjo jam rasti laikiną gyvenamąją vietą. Šiuo atveju labai padėjo kariuomenės vadas, vietos lietuvių bendruomenė, priglaudusi kareivį šiam laikotarpiui.

Labai specifinė Baltimorės lietuvių bendruomenė. Ji nuo seno turėjo savo, lietuvių, namus, karo veteranų lietuvių padalinį. Šis veteranų klubas, pavadintas „Lithuanian Post Nrxx“, – oficialus JAV karo veteranų organizacijos „American Legion“ padalinys. Karo veteranams JAV skiriamas ypatingas dėmesys. Jų interesams ginti įsteigtas federalinis departamentas. Karo veteranai priklauso įvairioms organizacijoms, kurios juos remia tiek senatorių, tiek Kongreso atstovų rinkimuose. Jie užtikrina (manoma, kad 2002 metais tokių buvo apie 100) paramą Pentagonui, ypač svarstant biudžetą. Be abejo, šiek tiek įtakos turi ir lietuvių išėvijos atstovai. Taigi, jie gali turėti įtakos ir priimant Lietuvai naudingus sprendimus.

Kiti „civiliai“ lietuviai taip pat jaučia didžiulę simpatiją Lietuvos kariuomenei, mielai bendradarbiavo, padėdavo tiek tarnybos, tiek asmeniniais reikalais: tai ponai Barzdukai, Mickai. Reikėtų atskirai paminėti ypatingą pirmojo gynybos atašė V. Sarapino (1995–1998 m.) indėlį stiprinant lietuvių bendruomenę.

Bendradarbiavimo su lietuvių bendruomenėmis (JAV ir Kanadoje) kontekste buvo dalyvaujama ir Pasaulio lietuvių mokslo simpoziume, kuris 2003 metais vyko Čikagoje. Jame buvo sulaukta ypatingo susidomėjimo kariniu Lietuvos elementu. Buvo parengta speciali sesija kariniams ir kariniams technologiniams klausimams aptarti. Prie dalyvavimo jame daug prisidėjo vašingtonietis p. S. Bačkaitis, dirbantis JAV Transporto departamene ir tuo pat metu studijuojantis Merilando universiteto doktorantūroje, Anapolio karinę jūrų akademiją baigęs V. Benetis.

Prieš baigdamas norėčiau trumpai stabtelėti prie diplomatinio raportavimo reikalų (matyt, greitai visi pamatys viešus pavyzdžius). Esminis karinio diplomato, kaip ir kitų diplomatų, darbo įforminimas yra atmintinės, arba vadinamosios „*pro memoria*“. Karinis diplomatas taip pat renkia pažymas įvairiais klausimais ir darbo ataskaitas. Matyt, niekas auditorijoje nenustebs, kad (ir kodėl) šį darbą administruoja AOTD prie KAM. Kiekvienas diplomatas privalo po susitikimų, seminarų, konferencijų, pažintinių išvykų parengti atmintines. Tam tikrais atvejais net ir „socializuojantis“ galima gauti vertingos informacijos ir apie tai reikia raportuoti.

Na, o baigiant, matyt, reikėtų pasamprotauti ir apie karinės diplomatijos perspektyvas. Jau antrą šimtmetį egzistuoja karinė diplomatija, kurios vaidmuo kiekvienais metais, mano nuomone, vis didėja ir kuri randa naujų raiškos formų. Kyla nemažai diskusijų, ar tokie pareigūnai apskritai reikalingi, ar jie ne per brangūs valstybei, gal juos gali pakeisti civiliai, šiuolaikinės telekomunikacijos priemonės ir pan. Pirmiausia, manau, net ir šiuolaikinių technologijų valdomame pasaulyje niekas negali pakeisti žmonių bendravimo, ypač jei misija – plėsti draugų ratą (kas, beje, buvo itin svarbu stojant į NATO, bet ne mažiau aktualu ir dabar). Reikia pripažinti, kad pasaulis netapo nė kiek saugesnis ar ramesnis. Keičiasi tik iššūkiai ir grėsmės. Antra, kariniais diplomatais turi dirbti ne tik gerai parengti, bet ir apskritai tam darbui gabūs specialistai. Nederėtų į tai žiūrėti kaip į eilinę karininko rotaciją. Mano manymu, tai būtų lėšų švaistymas. Galiausiai ne tik karininkas privalo tam būti psichologiškai pasirengęs, bet ir jo šeimos nariai. Taigi, karinis atašė – tai tokių veiksmų kaip išsilavinimas (tiek civilinis, tiek karinis), erudicija, nuovoka (įskaitant ir politinę), kalbos mokėjimas, šeimos pasirengimas, tinkamas mokymas ir darbo priežiūra derinys. Manau, kad tinkamai įvertinus minėtus veiksmus galima karinę diplomatiją (kuri jokia būdu neapsiriboja vien „karine sfera“) padaryti labai efektyviu nacionalinio saugumo užtikrinimo įrankiu, ypač JAV ir Kinijoje.

Robertas Šapronas

Krašto apsaugos ministerijos Tarptautinių ryšių ir operacijų departamento direktorius

Lietuvos karinė diplomatija ir partneriai Rytuose

Dėkoju organizatoriams už suteiktą galimybę skaityti pranešimą Lietuvos karo akademijoje, mūsų karininkų kalvėje. Džiaugiuosi, kad šis, tegu ir „mažo biudžeto“, renginys susilaukė didelio susidomėjimo. Tokios konferencijos metų pabaigoje savotiškai mobilizuoja ir verčia pamėginti iš aukščiau, panoramiškai, apžvelgti tai, ką darome kasdien, vienaip ar kitaip įvertinti mūsų politikos ir veiklos rezultatus. Drauge norėčiau pabrėžti, kad šią konferenciją laikau akademinio renginiu, todėl visi čia pateikti svarstymai ir vertinimai turėtų būti priimami kaip asmeniniai ir neatspindintys Krašto apsaugos ministerijos pozicijos.

Vadovauju Krašto apsaugos ministerijos departamentui, kuris (be kita ko) yra atsakingas ir už mūsų karinį bendradarbiavimą su visomis Rytų šalimis. Teoriškai į mano kuravimo sritį patenka ir Tolimųjų, ir Artimųjų Rytų šalys, tačiau kalbėdami apie Lietuvos Rytų politiką ar Rytų partnerius galvoje visų pirma turime kaimynus rytuose – Baltarusiją, Ukrainą, Moldaviją, Gruziją, Rusiją ir kitus. Būtent KAS bendradarbiavimą su šiais, posovietiniais, Rytai mėginasiu kiek plačiau apžvelgti. Beje, dauguma šių šalių sutinka būti vadinamos „Rytai“ tik Europos geografiniame kontekste. Kur kas dažniau jos laiko save „krikščioniškųjų Vakarų“ pasaulio dalimi. Toks šių šalių tapatinimasis su „Vakarais“ ir Europa yra nepaprastai svarbus, nes skatina jas orientuotis į Europos vertybes, jų gyvenimo standartus ir elgesio normas. Todėl su šiais mūsų Rytų kaimynais turime daug daugiau politinių, ekonominių ir kultūrinių bendrybių nei, tarkim, su, Artimųjų ar Tolimųjų Rytų šalimis.

Šios konferencijos leitmotyvas – karinė diplomatija – gali būti interpretuojamas įvairiai. Nematau prasmės ginčytis dėl apibrėžimo, kas yra ir kas nėra karinė diplomatija. Aš karinę diplomatiją suprantu plačiai, priskirdamas jai daugmaž visus mūsų tarptautinio bendradarbiavimo strateginius (ministerijų, gynybos štabų, karinių atstovų), o kartais ir žemesniu lygiu

renginius. Beje, karinių ryšių *nepalaikymas* taip pat gali būti diplomatinės laikysenos dalis. Pavyzdžiui, Turkmėnija, atsisakydama dalyvauti tarptautinio karinio bendradarbiavimo veikloje, dažniausiai tai motyvuoja savo neutralumu. Daug kas tikriausiai žino, kad Lietuvos karinis bendradarbiavimas su Baltarusija buvo „išaldytas“ iki 2004 m., kol gen. V. Uschopčikas, kurį Lietuvos prokuratūra siekė apklausti dėl jo vaidmens Sauso 13-osios byloje, buvo Baltarusijos gynybos ministro pavaduotojas.

Šie metai man asmeniškai ir bendradarbiavimo klausimus su Rytų kaimynais kuruojantiems mano kolegoms buvo kaip reta turtingi tiesioginių kontaktų – turėjome progų lankytis Baltarusijoje, Ukrainoje, Moldovoje, Gruzijoje, Armėnijoje ir net Kazachstane. Ne kasmet pavyksta suorganizuoti tiek karinio ir politinio lygmens renginių ir užmegzti ryšių. Be to, visai neseniai įvyko istorinis Baltarusijos gynybos ministro vizitas. Jo metu, lankydamasis Karo akademijoje, jis iš šios tribūnos viešai deklaravo visokeriopą savo šalies atvirumą ir norą bendradarbiauti. Driščiau teigti, kad šis vizitas buvo viena iš ryškesnių mūsų dvišalės karinės diplomatijos apraiškų šiais metais, kai aukšto lygio vizitu buvo siekiama suteikti naują impulsą dvišaliams santykiams saugumo srityje, bendradarbiavimą perkeltiant iš ekspertinio į politinį lygį. Dar neaišku, ar tai kur nors nuves, – viską gali pakoreguoti po poros savaitių vykstantys Baltarusijos prezidento rinkimai, bet šis vizitas jau suteikė teigiamą impulsą kariniam bendradarbiavimui.

Šiame pranešime pamėginsiu trumpai paliesti įvairius karinės diplomatijos ir ryšių su Rytų partneriais aspektus, tačiau pradėti tikriausiai vertėtų nuo to, kuo gi ji skiriasi nuo karinės diplomatijos, susijusios su tais, kurie yra į vakarus, šiaurę ar pietus nuo Lietuvos, t. y. su NATO ir ES šalimis.

Svarbiausias skirtumas, mano galva, yra tai, kad karinio bendradarbiavimo veikla su mūsų Vakarų sąjungininkėmis dažniausiai kyla iš mūsų *įsipareigojimų vykdymo*. NATO pajėgų tikslų (*Force goals*) įgyvendinimas, mūsų indėlis į greitojo reagavimo pajėgas (NATO greitojo reagavimo pajėgas ir ES kovines grupes) ar dalyvavimas tarptautinėse operacijose Afganistane ir kitur yra tiesiogiai susijęs su naštos pasidalijimu, arba, kitaip tariant, įsipareigojimų vykdymu.

Kaip tikriausiai pamenate, ilgą laiką po Nepriklausomybės paskelbimo mūsų didieji politiniai tikslai buvo orientuoti į Vakarus (narystę NATO ir ES). Šiandien jie yra pasiekti, ir mes esame visiškai įsukti į vidinės šių organizacijų kasdienės veiklos procesą. Kartais šiose organi-

zacijose sprendžiami svarbūs ir įdomūs klausimai, tačiau kur kas dažniau – formalūs ir rutininiai. Tokių akivaizdžių politinių tikslų, leidžiančių mobilizuoti pastangas ir išteklius, kaip stojimo į ES ir NATO atvejais, praktiškai nebeliko. Suprantama, Lietuva, kaip ir kitos šalys, turi savo nacionalinių siekių ir šių organizacijų viduje. Pavyzdžiui, NATO patvirtinti Baltijos šalių gynybos planai yra išties rimtas mūsų karinės diplomatijos laimėjimas. Šis klausimas buvo ganėtinai kontroversiškas, ir ilgą laiką nepavyko pasiekti konsensuso dėl šių planų Baltijos šalims parengimo. Beje, praktinis pasirengimas šiuos planus įgyvendinti mums reiškia naujus išipareigojimus.

Vykdamas išipareigojimus bendradarbiavimas ganėtinai lengvai nušėjamas: NATO pajėgumų planavimo ciklas vyksta nepriklausomai nuo mūsų norų – mes privalome jame dalyvauti, o mūsų nacionaliniams pajėgų plėtros planams turi pritarti sąjungininkai; pajėgų generavimas NATO greitojo reagavimo pajėgoms, Afganistanui ir kitoms operacijoms vyksta reguliariai, ir mes privalome būti šio proceso dalis, dalydamiesi našta su sąjungininkais.

Plėtojant šį bendradarbiavimą griežtai nustatyti ministrų, kariuomenės vadų, politikos direktorių, ginkluotės direktorių ir daugybės mažiau žinomų pareigūnų darbo režimai. Egzistuoja štabai ir sekretoriatai, rengiantys įvairių susitikimų darbotvarkes. Susitikimai vyksta, bendradarbiavimo procesas nenutrūksta, kad ir koks būtų jo turinys, o darbotvarkės klausimai būtų aktualūs tik nedaugeliui jo dalyvių. Pats procesas dažnai tampa svarbesnis už jo turinį.

Todėl šiandien mūsų karinės diplomatijos Vakaruose tikslas – tinkamai dalyvauti šiame procese, suvokiant savo nacionalinius interesus ir juos įgyvendinant karinės diplomatijos priemonėmis. Turime siekti, kad dalyvavimas NATO ir ES veikloje būtų matuojamas ne vien mūsų indėliu, bet ir grįžtamąja nauda. Pavyzdžiui, aktyvus dalyvavimas NATO tarptautinių saugumo paramos pajėgų operacijoje Afganistane mums padeda siekti NATO oro policijos misijos Baltijos šalyse tęstinumo arba skatinti sąjungininkus gabenti savo krovinius į Afganistaną per Klaipėdos uostą.

Karinių diplomatų, dirbančių NATO ir ES viduje, užduotis – pasiekti, kad mūsų skelbiami nacionaliniai prioritetai taptų ir šių organizacijų prioritetais. Beje, to paties siekia ir visų kitų šalių kariniai diplomatai, todėl, net ir būnant tarp sąjungininkų, kartais tenka dirbti ganėtinai konkurencingoje aplinkoje. Šiame „Vakarų fronte“ itin svarbu gebėti aiškiai suformuluoti prioritetus, koordinuoti veiklą visais lygiais, būti drausmingiems rengiant ir ginant savo pozicijas.

Priešingai, kalbant apie bendradarbiavimą su Rytų šalimis, mes jokių išipareigojimų nei privalomų bendradarbiavimo formatų neturime. Visa veikla „Rytų fronte“ iš esmės yra pasirinktinė, o vykstantis bendradarbiavimas galėtų būti apibrėžtas kaip *politinės valios ir politinių prioritetų* raiška. Šiandien mes esame visiškai laisvi nuspręsti dėl dvišalio ar regioninio bendradarbiavimo su Rytų kaimynėmis lygio, intensyvumo ir priemonių. Visa, kas vyksta, – aukšto lygio susitikimai, ekspertų renginiai, mokymo programos ir kita – turi būti kažkieno sugalvota, suderinta ir suplanuota. Priklausomai nuo mūsų pasirinkimo, galime šį bendradarbiavimą plėtoti, siaurinti arba visai nutraukti. Taip pat turi būti rasta ir numatyta lėšų bendriems renginiams finansuoti, kas daro šį bendradarbiavimą priklausomą nuo finansinės mūsų ir partnerių situacijos. Dėl visų šių veiksnių sąveika su Rytų kaimynais tampa kur kas sunkiau prognozuojama. Skirtingai nuo „Vakarų fronto“, čia visada reikės daugiau kūrybos, improvizacijos ir politinio konteksto analizės.

Svarbu turėti omenyje tai, kad Rytų kaimynystėje esančiose šalyse dar nesibaigę geopolitinių paieškų procesai, jos dar nėra atradusios/pasiekusios savo galutinės geopolitinės „stotelės“ ir yra aktyviai tebeveikiamos įvairių įtakos centrų. Dėl to jos tampa itin įdomios karinės diplomatijos požiūriu.

Vertėtų pasidžiaugti, kad šiandien tarp Lietuvos užsienio ir saugumo politikos formuotojų yra nusistovėjęs, manyčiau, teisingas ir pagrįstas supratimas, kad geografinėje erdvėje tarp NATO ir Rusijos esančios šalys yra mūsų tiesioginių nacionalinių interesų zona; kad mums ne tas pats, kas vyksta tose šalyse, ir kad įvykiai jų viduje gali vienaip ar kitaip tiesiogiai mus paliesti. Kad ir kaip žiūrėti, Minskas yra geografiškai artimiausia mums sostinė, o ir Kijevas nuo Vilniaus kur kas arčiau negu Berlynas. Atitinkamai nuoseklus, kryptingas santykių su šiomis šalimis formavimas mums yra svarbus. Taip pat reiktų turėti omenyje, kad karinė diplomacija yra viena iš efektyviausių *saugumo aplinkos pažinimo* ir, palankiai susiklosčius aplinkybėms, palankios *saugumo aplinkos kūrimo* priemonių.

Nors galima teigti, kad dabartinė Lietuvos saugumo aplinka yra ganėtinai gera, ypač istoriniame kontekste, nėra abejonių, kad tos potencialios saugumo grėsmės ir krizės yra vienaip ar kitaip susijusios su mūsų Rytų kaimynais. Drįsčiau teigti, kad palankių santykių su Rytų kaimynais sukūrimas ir puoselėjimas yra nė kiek ne mažiau svarbi Lietuvos nacionalinio saugumo užtikrinimo sąlyga negu Vakarų suteiktos saugumo garantijos.

Mūsų politikai, o ir šiaip visuomenė, vis dar linkę manyti, kad neblo-

gai pažįstame Rytų kaimynus, ypač Rusiją. Dažnas vidutinio ir vyresnio amžiaus Lietuvos gyventojas yra keliaavęs šiose šalyse tais laikais, kai keliauti kur nors kitur buvo neįmanoma. Dėl to tebe mėgstame aktyviai komentuoti šiose šalyse vykstančius įvykius, neatsižvelgdami į tai, kad Rytų kaimynių situacijos suvokimas gali būti iškreiptas mūsų pasensusių ir gerokai išblukusių sovietinio laikotarpio prisiminimų. Realybėje mūsų visuomenės, o taip pat ir valstybės institucijų, supratimas to, kas vyksta šiose, kadaise mums itin artimose, šalyse, tampa vis labiau paviršutiniškas ir, geriausiu atveju, remiasi tais pačiais informacijos šaltiniais, kaip ir Rusijos stebėtojų kitose Vakarų šalyse.

Aišku, yra nemažai objektyvių šio reiškinių priežasčių. Nepaisant geografinio artumo, šiandien pasiekti Baltarusiją ar Ukrainą gali būti daug sudėtingiau nei Lenkiją ar Vokietiją, kur vykstant nereikia nei vargti dėl vizų, nei pasienio eilėse stovėti, nei bijoti, kad teks susidurti su vienokiais ar kitokiais posovietinės sistemos ypatumais. Todėl retas kuris be ypatingo reikalo ten vyksta. Tikriausiai nesuklysiu spėdamas, kad absoliuti dauguma šioje auditorijoje esančių klausytojų pastaraisiais metais ne kartą yra buvę Vakarų šalyse ir tikriausiai mažuma, kurie per šį laikotarpį daugiau nei kartą buvo nuvykę į Baltarusiją, Moldovą, Ukrainą, Rusiją ar Kaukazo valstybes.

Tiesą sakant, niekad nesame rimčiau diskutavę KAM dėl mūsų karinės diplomatijos interesų geografinės zonos ribų. Tarkim, ar aktualu Lietuvai palaikyti ryšius saugumo ir gynybos srityje su Kinija? Arba Japonija? Arba Indija? Juk tai didžiausios ir perspektyviausios pasaulio ekonomikos ir rimtos karinės galybės. Jei taip – kokio intensyvumo šie ryšiai turėtų būti – nuolatiniai ar tik epizodiniai? O gal jokių nereikia? Dabartiniame ekonominės krizės kontekste tokie svarstymai prarado dalį aktualumo, tačiau geresniais laikais tikriausiai dar teks prie jų grįžti.

Šiandien mūsų šalies užsienio politikos formuotojai supranta, kad kažkur ties Kaukazu Lietuvos natūralių politinių interesų ir ypač *pajėgumų tuos interesus įgyvendinti* zona baigiasi. Jeigu dar dėl Kaukazo šalių galima kalbėti, kad jos yra gerokai paveiktos vakarietiškos gravitacijos, dalyvauja tuose pačiuose saugumo forumuose, pasitikėjimo stiprinimo ir ginkluotės kontrolės režimuose kaip ir Lietuva, kad yra didelis abipusis susidomėjimas, tai jau su Centrinės Azijos šalimis (iš dalies išskyrus Kazachstaną) mes praktiškai neturime jokių santykių. Net ir besilankant Kazachstane (labiausiai europietiškame tarp Centrinės Azijos šalių) man susidarė įspūdis, kad per šiuos dvidešimt metų mes vieni kitiems tapome egzotiški; vieni apie kitus žinome mažai, ir kažkokios nostalgiškos

simpatijos vieni kitiems jau nelengva būtų rasti. Prastėjančios Lietuvos gyventojų rusų kalbos žinios ir blėstantys bendros praeities prisiminimai tik dar labiau išryškins tą didžiulį mus skiriančią geografinį atstumą. Matyt, egzistuoja toks dalykas kaip *europietiškas identitetas (tapatybė)*, kurį nesunkiai galima pastebėti Kaukazo šalyse, tačiau jo praktiškai nebelieka kitapus Kaspijos jūros.

Plėtodami bendradarbiavimą su Rytų partneriais mes, suprantama, nedirbame ir negyvename vakuume. Tiek NATO, tiek ES reguliariai diskutuoja ir derina savo politiką Rytų kaimynių atžvilgiu. Sutartos pozicijos turį įtakos ir mūsų laikysenai. Mūsų sąjungininkai NATO ir ES jau įprato, kad tais atvejais, kai kalbama apie Baltarusiją, Ukrainą, Moldovą ar Kaukazo šalis, Lietuva būna itin aktyvi diskusijų dalyvė. Tradiciškai esame aktyvūs, siekdami paramos ir dėmesio šioms šalims, ypač toms, kurios yra deklaravusios integracijos į NATO ir ES siekius. Pastarosios šalys tą, be abejo, žino ir vertina.

Mano manymu, dabartinis laikotarpis ganėtinai palankus Lietuvai plėtoti ir dvišalius karinius, ir diplomatinis santykius su Rytų šalimis. Nepaisant deklaracijų stiprinti partnerystę, NATO ir ES šiuo metu sprendžia kitas problemas (Afganistanas, biudžeto deficitas, euro stabilumas ir pan.). Įvairios paramos partneriams programos, kurios klestėjo dar prieš dešimtmetį, šiandien yra gerokai sumenkusios. Todėl Lietuvos siūlomi ir remiami dvišaliai ir regioniniai bendradarbiavimo formatai įgauna didesnę vertę. Be to, santykinai mažai matomas praktinis bendradarbiavimas dvišaliu ir regioniniu lygiu leidžia išvengti politinių/ideologinių problemų (pvz., Baltarusija dėl politinių priežasčių su NATO bendradarbiauja labai ribotai, tačiau yra kur kas atviresnė santykiams su pavienėmis NATO narėmis).

Be to, dalis mūsų partnerių Rytuose niekada nebuvo išlepinti Vakarų dėmesio. Per pokalbius su Moldovos gynybos ministerijos atstovais paaiškėjo, kad Lietuva šiuo metu yra bene trečia pagal dydį jų gynybos struktūrų donorė (po JAV ir Rumunijos), nors, tiesą sakant, tas mūsų indėlis tikrai nedidelis ir nelabai daug kainuojantis. Esu beveik tikras, kad Baltarusijos atveju esame antri pagal bendradarbiavimo intensyvumą partneriai po Rusijos. Manau, kad mūsų tikslas turėtų būti šių pozicijų neužleisti, juolab kad konstruktyvių santykių su Baltarusija tarp karinių žinybų palaikymas yra ypatingos svarbos dalykas Lietuvos saugumo požiūriu.

Suprantama, tokios šalys kaip Ukraina ar Gruzija turi kur kas labiau išplėtotas tarptautinio bendradarbiavimo programas, tačiau ir jos pastebi bei nuoširdžiai vertina mūsų pastangas, kaip, beje, ir armėnai, kurių

labai artima draugystė su Rusija labiau pagrįsta ne meile, o išskaičiavimu. Gal kiek sunkiau mums sekasi plėtoti bendradarbiavimo ryšius su Azerbaidžano gynybos ministerija, kurios vadovybė, atrodo, apsiribojo savo regiono problemų, ypač Karabacho, sprendimu ir, matyt, daugmaž yra patenkinta bendradarbiavimu ir ta parama, kurią jai teikia Turkija.

Viena iš mūsų stipriųjų pusių yra tai, kad Rytų kaimynystėje esame išplėtoję gana neblogą gynybos atašė tinklą. Tai leidžia imtis ir NATO kontaktinių ambasadų šiose šalyse vaidmens, kas taip pat prisideda prie mūsų matomumo ir svarbos šiose šalyse didinimo. Apskritai, jeigu pamėgintume palyginti save su kitais pagal tai, kiek saugumo politikos dėmesio ir karinės diplomatijos resursų yra skiriama, Lietuva greičiausiai būtų lyderių kategorijoje drauge su tokiais šalimis kaip Vokietija, Prancūzija, Lenkija ir Turkija.

Kalbant apie perspektyvas, norėčiau, kad Lietuvos karinis bendradarbiavimas su Rytų partneriais taptų labiau rutininis ir įprastas. Kai atvyksta svečių iš Vokietijos, Prancūzijos ar JAV, niekam kariuomenėje ar ministerijoje nereikia aiškinti, ko jie čia atvyko ir kad būtina juos deramai priimti. O karių iš Rytų kaimynystės šalių vizitai vis dar neretai kelia nuostabą ir klausimų. Turime pratintis prie savo naujo vaidmens šiame kontekste – būti patarėjai, konsultantai ar mokymų organizatoriai. NATO narės statusas, kuris, Rytų partnerių akimis, dažnai yra kaip tam tikras kokybės ženklas, įpareigoja.

Aišku, objektyviai vertiname savo galimybes, todėl daug pastangų ir energijos dedame tam, kad pritrauktumėm Šiaurės šalių paramą į Ukrainą ir Pietų Kaukazo šalis. Stengsimės, kad ta parama ir toliau didėtų. Kitamet pirmininkausime *Šiaurės ir Baltijos šalių iniciatyvai*, kuri yra svarbiausias laimėjimas mobilizuojant Šiaurės šalių paramą.

Praėjusiais metais organizavome keturšalį – Lietuvos, Lenkijos, Ukrainos ir Baltarusijos – tarptautinių ryšių departamentų direktorių susitikimą, kuriame siekėme sukurti naują regioninio bendradarbiavimo formatą. Svarbiausias projektas šiame kontekste – LITPOLUKR-BRIG, į kurią ateityje vienaip ar kitaip galėtų įsilieti ir Baltarusija, – vis dar nepradėtas. Jeigu mums pavyktų tokio masto projektą įgyvendinti, o problemos, visų pirma finansinės, yra sunkiai įveikiamos, tai būtų didelis teigiamas postūmis didinant mūsų regiono saugumą. Lygiagrečiai ketiname kasmet rengti keletą renginių, kuriuose susitiktų Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos ir Ukrainos kariniai ekspertai.

Nuosekliai siekiame plėsti tarptautines mokymo programas ne tik čia, Lietuvos karo akademijoje, bet ir mūsų Puskarininkių mokykloje, Baltijos gynybos koledže. Mėginame prikaltinti JAV kolegas, kad, siūsdami mobiliąsias mokymo grupes, imtųsi Lietuvoje organizuoti specializuotus mokymo kursus visoms regiono valstybėms, ne tik Rytų partneriams, bet ir Baltijos valstybėms, Centrinės Europos šalims. Kitaip tariant, galima tikėtis, kad mūsų bendradarbiavimo programų su Rytų partneriais mastas didės.

Aleksandras Matonis
Politikos apžvalgininkas

Lietuvos karinė diplomatija Afganistane

Pranešimą norėčiau pradėti mūsų diplomatijos patriarcho Aniceto Simučio, Lietuvos diplomatijos Jungtinėse Tautose formuotojo, kažkada konferencijoje išstartais žodžiais: „Diplomatas yra karys.“ Pritaikydamas šiuos žodžius mūsų karinės diplomatijos kryptčiai Vidurio Azijoje, galėčiau sakyti, kad „karys yra diplomatas“. Ir tai bandysiu pagrįsti.

Karinės diplomatijos srities veiklos kryptys ir tikslai gerai žinomi. Tai karinis atstovavimas savo valstybei ir vadovaujančiai institucijai, karinis protokolas, patarimai civiliams diplomatams, bendradarbiavimas saugumo stiprinimo srityje, ginkluotės kontrolė, pratybos ir mokymai ir t. t. Kaip visa tai įgyvendinama Afganistane?

Ko gero, nėra nė vienos Afganistaną dažniau vizituojančios institucijos nei Krašto apsaugos ministerija. Tai ir ministrė, ir viceministrai, ir kariuomenės vadai, ir Jungtinio štabo atstovai. Susiklostė neblogi ryšiai su Afganistano gynybos ministerija, ministru Abdulu Rahimu Wardaku, kitomis Afganistano valdžios institucijomis.

Norėčiau išskirti bendradarbiavimą mokymo srityje. Jungtinių Amerikos Valstijų Pensilvanijos nacionalinės gvardijos ir Lietuvos kariuomenės bei Vidaus saugumo tarnybos pastangomis Gore sukurta Policijos operacinė mokymo ir sąveikos grupė (P-OMLT), kurios tikslas – mokyti Afganistano nacionalinės policijos pajėgas. Drįščiau teigti, kad analogišką projektą buvo galima pradėti įgyvendinti ir anksčiau. Atsirastų kontrargumentuojančiųjų, jog mūsų patirtis nėra tokia didelė, kad parengtume Afganistano nacionalinės armijos visą batalioną arba kuopą – iš mokymo mijos Irake parsivežėme tik mažesnių padalinių mokymo patirties. Vis dėlto per karinio mokymo projektą mums būtų pavykę anksčiau pritraukti Afganistano nacionalinės armijos dalinį į Goro provinciją. Deja, tam sutrukdė kelios objektyvios ir subjektyvios priežastys. Subjektyviausia – užtruko subrandinti politinę valią, nes dalyvauti OMLT projekte reiškia: kartu gyventi, valgyti, bendrauti, kartu mokytis ir kariauti. Panašu, kad „kariavimui“ nebuvo priebrėžę. Nors teigiamų pavyzdžių netrūksta. Antai Specialiųjų operacijų pajėgų eskadronas,

jau nebe pirmus metus veikiantis Afganistano pietuose, ugdo nacionalinio saugumo struktūrų atstovų gebėjimus. Sveikintinas ir prasidedantis Afganistano nacionalinės armijos oro korpuso sraigtasparnių „Mi-17“ pilotų ir įgulų narių mokymo projektas. Jame dalyvaudama, Lietuva ir pati sau padės – tobulinsime savo pilotų ir įgulų narių kompetenciją – žinant apie mūsų Karinių oro pajėgų resursų tragišką būklę, to galima tikėtis. Nepakankamai mokymo srityje išnaudotos Karo akademijos ir Puskarininkių mokyklos galimybės.

Kita kryptis – ginkluotės perdavimas. 2007 metų vasarą buvo pasirašyta kol kas bene vienintelė rimta sutartis, kai Afganistano nacionalinei armijai buvo perduotas didelis, viešai neskelbtinas kiekis šaudmenų Kalašnikovo tipo automatams. Ir ateityje galėtume pagalvoti, ko mūsų sandėliuose yra per daug. Galbūt nereikalingos kaip labdara gautos uniformos ir ekipuotė, kitos atsargos, nes Afganistano saugumo pajėgoms, ypač policijai, šių dalykų labai trūksta. Žinoma, būtina atsižvelgti į tai, kad pasenusios karinės technikos perdavimas nelabai efektyvus. JAV ir kitos sąjungininkės investuoja milijardus į NATO standartus atitinkančią Afganistano armijos ginkluotę, taigi jiems senos technikos ateityje nebereikės. Vis dėlto, atsižvelgiant į saugumo pajėgų Goro provincijoje būklę ir aprūpinimą, atrodytų, perspektyvu perduoti nereikalingus motociklus, ekipuotę, ryšio priemones. Dalis šių projektų iki šiol buvo ir dabar yra vykdomi įgyvendinant civilių ir karių bendradarbiavimo programas.

Karinė ir civilinė misija Afganistane yra ryški Lietuvos karinės diplomatijos kryptis ir nusveria tradicinės diplomatijos laimėjimus. Paradoksas: nuo 2002 metų lapkričio dalyvaujame Jungtinių Tautų sankcionuotoje, JAV dominuojamoje ir NATO vadovaujamoje misijoje Afganistane, tačiau Lietuva į ją dar neturi bendro valstybinio požiūrio. Tik neseniai parengta mūsų valstybės strategija Afganistane, o valstybės pareigūnai skirtingai vertina misijos trukmę, siektinus rezultatus ir pasitraukimo datą. Be negausių geros sąveikos pavyzdžių, ryški institucijų tarpusavio konkurencija. Iki tam tikro laiko tai buvo galima pateisinti, nes 2002–2004 metais Lietuvos sprendimus lėmė narystės NATO siekis. Tuo metu deleguojant Specialiųjų operacijų junginio eskadroną į Amerikos vadovojamą misiją buvo siekiama gauti politinių dividendų. Eskadrono siuntimas buvo vertinamas kaip rimtų ketinimų demonstravimas per dvišalių bendradarbiavimo su Jungtinėmis Valstijomis prizmę. 2004 metų pabaigoje eskadronas po dvejų metų misijos buvo laikinai išvestas iš Afganistano. Naujoji NATO narė Lietuva 2004 metais Afganistane liko disponuodama tik savo nedidelėmis logistikos ir karo medikų pa-

jėgomis. Ieškant „nišos“, naujesnio vaidmens Aljanso operacijose, buvo nutarta bandyti įsilieti į NATO ISAF plėtros antrojo etapo kontekstą.

Vėliau situacija labai pasikeitė. Visa tarptautinė karinė misija Afganistane tapo pavaldi NATO. 2007 metų liepą sugražintas į Afganistaną SOP eskadronas „Aitvaras“, pavaldus jau ne JAV, o NATO ISAF pajėgoms, turi pakankamai patirties ir yra toks profesionalus, kad pajėgia atlikti ne tik taktinio, bet ir operacinio ar netgi karo teatro lygmens užduotis. Jei žiūrėsime į SOP delegavimą kaip į svarbią karinės diplomatijos kryptį, negalime galvoti nei apie eskadrono mažinimą, nei apie jo veiklos apribojimų nustatymą, nei apie jo išvedimą. Galima neperdedant pasakyti, kad SOP siuntimas į atsakingiausią ir karščiausią NATO ISAF misijos rajoną yra atskira ir svarbi Lietuvos karinės diplomatijos Afganistane kryptis.

Jei kalbėsime apie konvencinių pajėgų vaidmenį įstojimo į NATO 2004 metais fone, galime pasakyti, jog mūsų valstybė siekė ryškesnės misijos, pvz., kad mūsų indėlis išaugtų nuo taktinio iki operacinio lygmens. Reikėjo priimti atitinkamą politinį sprendimą, nes keleriopai turėjo išaugti tiek materialiosios, tiek žmogiškosios sąnaudos. Konsultacijose su NATO atsirado pasiūlymas Lietuvai vadovauti Badghis provincijos Afganistano šiaurės vakaruose atkūrimo grupei. Planavimo metu provinciją „perėmė“ Ispanija, pasiūliusi ISAF daugiau pajėgumų, konkrečiai – sraigtasparnių grandį. Tai buvo rimtas argumentas, kuris galiausiai Lietuvai išėjo į naudą. Badghis yra ekonomiškai toliau pažengusi provincija. Ten nutiesti asfalto keliai, plėtojama ekonomika. Tad vietos gyventojų lūkesčiai Lietuvos atžvilgiu ten būtų buvę didesni, ir atitinkamai padidėjęsios mūsų šalies sąnaudos.

Tačiau Lietuva liko su *terra incognita* – Goro provincija. Mes apie Gorą tuo metu žinojome tiek, kiek apie Marso kraterius. Ketinimus dalyvauti NATO ISAF II plėtros etape tuo metu ypač rėmė krašto apsaugos ministras Gediminas Kirkilas ir kariuomenės vadas Valdas Tutkus. Vyriausybėje diskusija dėl sprendimo vadovauti provincijos atkūrimo grupei buvo aštri. Oponavo tuometis užsienio reikalų ministras Antanas Valionis. Jo skeptišką, o kartu ir objektyvų požiūrį lėmė įsitikinimas, kad karinę misiją turi remti ir civilinė misija. Lietuva tuomet dar nebuvo įgijusi valstybės paramos davėjos statuso, neturėjo paramos politikos, nebuvo suplanavusi tam lėšų. Šiandien, praėjus daugiau nei penkeriems metams, sprendimas steigti provincijos atkūrimo grupę Afganistane gali būti laikomas mūsų nacionalinio ambicingumo ir drąsos pavyzdžiu. Bet ir užsienio reikalų ministrą Antaną Valionį derėtų gerbti už toliaregišką, nuoseklų mūsų valstybės galimybių įvertinimą.

Taigi, 2005 metų birželį buvo formuojamas pirmosios rotacijos provincijos atkūrimo grupės (PAG) kontingentas. Atėjome į Afganistaną pasitelkę karinę diplomatiją, nešini tik būtiniausiais įrankiais. Pirmasis PAG vadas pulkininkas leitenantas Gintautas Zenkevičius sparčiai sėmėsi PAG patirties iš vokiečių, britų, amerikiečių. Deja, Latvija ir Estija atmetė pasiūlymus prisijungti su savo pajėgomis prie PAG arba imtis rotacinio vadovavimo. Prieš penkerius metus savo komentaruose aš tai buvau linkęs vertinti kaip ambicingumą, bet iš istorinės penkerių metų perspektyvos esu priverstas kiekvienos šių Baltijos šalių sprendimą vertinti kitaip. Vertindamas Estijos sprendimą pasiūsti savo kariuomenės kovinį vienetą į Jungtinės Karalystės atsakomybės zoną Afganistane, jaučiu pagundą netgi suabejoti dėl mūsų pasirinkimo (Goro) teisingumo. Nors Estija nesiėmė vadovauti PAG, vis dėlto ji vien su savo karių kuopa išitvirtino tarp dešimties *de facto* Afganistane kariaujančių valstybių ir išsaugojo savo reputaciją. Estų nacionalinės sąnaudos kelis kartus buvo mažesnės negu mūsų stovyklos išlaikymo išlaidos, o pasiektas efektas – nepaprastai didelis. Taip pat buvo padaryta didelė pažanga britų ir estų karinio bendradarbiavimo srityje. Tiesa, Estija už tai sumokėjo nepaprastai didelę žmogišką kainą: mes netekome vieno, o estai – aštuonių karių. Bet Estijos gynybos ministerijos viešieji ryšiai deramai sutvarkyti. Nors į kario žūtį žiūrima kaip į tragediją, tačiau tai nesukelia nereikalingų politinių audrų.

2005 metų birželį buvo įkurta Goro PAG, o rudenį jau sutelkti operaciniai pajėgumai. Rudenį buvo paskirtas ir pirmasis civilinis atstovas, atsirado lėšų civiliniams projektams finansuoti. Pirmaisiais metais tai buvo menka suma – vos kelios dešimtys tūkstančių dolerių. 2006 metų pabaigoje situacija ėmė gerėti. Vyriausybė jau skyrė pirmuosius 1,2 mln. Lt civiliniams projektams įgyvendinti. 2007 metais ši suma išaugo iki 4 mln. Lt. 2008 metais ji būtų pasiekusi ir 5 mln., bet Lietuvą užgriuvo krizė, teko „apkarpyti“ numatytas lėšas ir iš jų liko maždaug 3 mln. Lt.

Atotrūkis tarp realaus karinio ir civilinio „įdirbio“ vis dar milžiniškas. Padėtį komplikuoja ne tik konkurencija tarp institucijų, bet ir kai kurie netoliaregiški Užsienio reikalų ministerijos sprendimai. Nors Afganistanas – NATO prioritetas, 2008 metų pradžioje ši URM Saugumo politikos departamento kompetencijai priklausanti politikos sritis buvo perleista Vystomojo bendradarbiavimo departamentui, kuriam būdingas siauresnis požiūris į projektų administravimą.

O pačiame Afganistane per penkerius misijos metus susiklostė tam tikras modelis, kad PAG vadui tenka iš esmės pagrindinė atstovavimo

mūsų valstybei Goro teritorijoje atsakomybė. Žinoma, Kabule dislokuotos diplomatinės misijos atstovas lankosi Gore, domisi, renka informaciją, bet jo nesant PAG vadas yra tikrasis šalies ambasadorius. Tai PAG vadui kečia papildomų užduočių, rūpesčių, reikalauja kitokių žinių ir gebėjimų.

JAV vadovaujamų PAG vadai (pvz., gretimos Gorui Faraho provincijos), be savo tiesioginės karinės kompetencijos, turi galių skatinti ir inicijuoti vystomojo bendradarbiavimo procesus ir projektus, disponuoja tam tikrais ištekliais. Standartinė JAV vadovaujama PAG turi Valstybės departamento atstovą, JAV Tarptautinės plėtros agentūros (USAID), ap rūpintos finansiniais ištekliais, personalo, žemės ūkio, teisės ir kitų sričių patarėjų. Skirtingai nuo JAV PAG vado, Lietuvos PAG vadas pagal savo tiesioginę kompetenciją gali disponuoti tik Civilių ir karių bendradarbiavimo programos (CIMIC) lėšomis, kurios yra nedidelės ir skiriamos iš URM kontroliuojamos vystomojo bendradarbiavimo „kišenės“.

PAG vadas gali nuspręsti padovanoti antklodžių, palapinių mokykloms, maisto produktų, šildytuvų, įvairių rakandų, agitacinės medžiagos ir panašių dalykų. Tačiau šių greito poveikio priemonių nepakanka, kad būtų deramai reaguojama į gyventojų ir vietos valdžios poreikius. Natūralu, kad PAG vadas ir karinis personalas privalo disponuoti visa informacija apie civilių koordinuojamus vystomuosius procesus ir net daryti jiems racionalią įtaką.

PAG vadas, norėdamas suprasti provincijoje vykstančius procesus ir priimti teisingus sprendimus, turi deramai bendrauti tiek su vietos, tiek su Lietuvos ir kitų šalių donorių deleguotais civiliais ir nevyriausybiinių organizacijų atstovais. Panašiai elgiasi ir kitų šalių karo vadai savo provincijose. Civilių parama PAG vadui dažnai būna tiesiog nepakeičiama, nes jie neretai disponuoja labai svarbia, bet visai kitokio pobūdžio, nei kariniais šaltiniais surinkta, informacija. Galima pateikti daug tokios sėkmingos sąveikos pavyzdžių. Paminėsiu tik porą.

Goro provincijos rajone „X“ PAG vadas susitinka su įtakingu vietos asmeniu, kuris lemia rajono saugumo padėtį. Asmuo atkreipia dėmesį į vystomojo bendradarbiavimo projektų poreikį. Šia informacija pasidalijama su PAG civilinio komponento atstovais, kurie turi galimybę inicijuoti mažos mokyklėlės statybas. Kai projektas įgyvendinamas, padidėja vietos gyventojų ir jų lyderių lojalumas PAG, patenkinamas švietimo poreikis, galiausiai – padidėja saugumas konkrečioje teritorijoje. Taip PAG karinė ir civilinė misija pasiekia savo tikslus.

Kad karių ir civilių tarpusavio veiksmų koordinavimas ir bendras dalyvavimas Goro provincijos gyvenime yra svarbus, rodo ir kitas realus

pavyzdys. Čagčarane vykstant Provincijos vystymo tarybos posėdžiui, vietos valdžios atstovas apkaltina PAG neveiklumu švietimo srityje. Civilis patarėjas pateikia informaciją apie donorų lėšomis pastatytas mokyklas, bendruomeninio mokymo programą, mokyklai padovanotų palapinių skaičių. Nepagrįsta kritika atmetama, PAG autoritetas išsaugotas.

Apibendrinamas pasakysiu, jog Lietuvos misijos Afganistano Goro provincijoje karinė sudedamoji dalis yra dominuojanti ir dar ilgai tokia išliks, nes pasiekti pusiausvyrą lydimosiomis civilinėmis priemonėmis kol kas Lietuva neturi galimybių. Vadinasi, PAG vadui ir jo pagalbininkams reikės dar kurį laiką būti ne tik kariškiais ir toliau tobulinti savo karinės diplomatijos įgūdžius.

Lietuvos karinė diplomatija XXI amžiuje: retrospektyva ir perspektyva

Mokslinės praktinės konferencijos medžiaga

Atsakingasis redaktorius *Gediminas Vitkus*
Kalbos redaktorė *Nijolė Andriušienė*

2011-05-27. Tiražas 100 egz. Užsakymas GL-209.

Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,
Šilo g. 5A, LT-10322 Vilnius

Spausdino Krašto apsaugos ministerijos Bendrųjų reikalų departamento
Informacinio aprūpinimo tarnybos Spaudinių skyrius,
Totorių g. 25/3, LT-014121 Vilnius

